

RUMELİ VALİSİ MEHMED HAKKI PAŞA'NIN DAĞLI EŞKİYASI MEHMED SİNAB İLE MÜCADELESİ (1796)

Eyyub Şimşek*

Öz

On sekizinci yüzyıl sonlarında Rumeli'yi kasıp kavuran ve Osmanlı idarecilerini uzun süre meşgul eden Dağlı galesine son vermek isteyen III. Selim, 1796'da Mehmet Hakkı Paşa'yı tam yetkiyle Rumeli valisi olarak atar. Bürokrat kökenli olan Hakkı Paşa, bu zorlu görevin üstesinden gelebilmek ve otoritesini ispatlamak için öncelikle Sinab gibi şöhretli bir eşkiyayı ortadan kaldırmayı hedefledi. Harekete geçmeden önce detaylı planlanan operasyon hazırlıkları sırasında birçok sosyal, askeri ve ekonomik problemlerle karşılaşıldı. Bu çalışma, operasyonun detaylarını ve bir Osmanlı paşasının eşkiyalıkla mücadelesinin çeşitli evrelerini ve siyasi arka planını aydınlatmaya çalışmaktadır. Temel gaye, Sinab ve Hakkı Paşa örneği üzerinden, eşkiyaya karşı yürütülen teşebbüsün aynen askeri seferlerde olduğu gibi siyasi destek, lojistik, stratejik planlama ve koordinasyonun önemi ile asker sevkine doğrudan bağlı olduğunu göstermeye çalışmaktır. Ayrıca, eşkiya ile mücadelede başarının sorumlu devlet adamının tecrübesiyle alakalı olduğuna değinilecektir. Hakkı Paşa'nın aldığı eşgüdümlü askerî ve sosyal tedbirler ile bu doğrultuda yaptığı hazırlıkları, benimsediği stratejiyi ve bu süre zarfında merkezi hükümetle olan ilişkisini ele almaktadır. Bu minvalde günümüz tarih yazıcılığının bu döneme dair eşkiya faaliyetleri merkezli çalışmalarından farklı olarak eşkiyanın karşısında yer alan paşanın faaliyetleri ele alınacaktır. Böylece eşkiya ile mücadelede neredeyse büyük bir askerî seferi aratmayacak düzeyde bir organizasyonun gerçekleştirildiğini göstermeye gayret edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Hakkı Paşa, Dağlı Eşkiyası, Sinab, III. Selim, Rumeli

* Doç. Dr., Aksaray Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, eyyubsimsek@aksaray.edu.tr. Orcid-ID: <https://orcid.org/0000-0003-2327-4656>

Mehmet Hakkı Pasha versus Mehmet Sinab: The Governor's Struggle with the Bandit in Rumelia (1796)

Abstract

When Selim III took a decision to put an end to the mountain bandits which had caused trouble for Rumelia and the Ottoman Empire for a while, he realized that he was in need of a mighty pasha. For this reason, he appointed Mehmet Hakkı Pasha as the Governor of Rumelia by supplying him with a chance for self-independence (*istiklâl*). But Hakkı Pasha did not have his origin in the military. Therefore, he felt obliged to establish his military authority as soon as possible. He decided that the first thing to do was to eliminate bandits such as Sinab who was widely neglected by the historians yet was a widely-known brigand in Rumelia. Accordingly, he took both the military and social measures required for being successful. This paper aims to answer the questions regarding what these measures were and how they were implemented. Besides, the other goal of this study is to describe Pasha's struggle with bandits and his relations to the Porte. Consequently, despite his lack of experience, Mehmet Hakkı Pasha succeeded to reduce bandits to submission by means of the measures he took. His securitarian and restrictive policy re-established sultan's sovereignty in Rumelia, but the same policy led to some disruptiveness in the relations between Hakkı Pasha and Istanbul which paved the way for his dismissal from his position.

Keywords: Mehmet Hakkı Paşa, Mountain Bandits, Sinab, Selim III, Rumelia

Giriş

Osmanlı Devleti'nin on sekizinci yüzyılın sonu ile on dokuzuncu yüzyılın başında karşılaştığı sorunlar içerisinde etnik veya dinî bir hususiyeti olmamasına rağmen merkezi hükûmeti yarım asra yakın meşgul eden Dağlı isyanları önemli bir yer tutar. Tam olarak ne zaman ortaya çıktığı tespit edilememişse de Rumeli'deki ilk isyan hareketleri 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı sonrası görülmeye başlanmıştır.¹ Tıpkı, bilhassa on yedinci yüzyılda Avusturya savaşlarında istihdam edildikten sonra savaş sonrasında memleketlerine gönderilerek, âdeta başıboş bırakılan ve o dönemde eşkıyalığın kaynağı olan eli silahlı sekbanlar gibi bu dönemde de Arnavut sekbanlar, başta Osmanlı-Rus savaşları olmak üzere askerî operasyonların ertesinde Rumeli'ye kontrolsüz biçimde dağılıyorlardı. Böylece Arnavut sekbanları, dağlı isyanları adı verilen bu olayın insan kaynağı olmuşlardır. Devlet adına bölgedeki karışıklıkları bastırmaya yönelik en ciddi idarî tedbir, valilerin farklı salahiyyetlerle

¹ Yücel Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Dağlı İsyancıları (1791-1808)*, TTK; Ankara 2020.

vazifelendirilmeleri olmuştur.² Devlet ricalinin görevlendirilmesine dayanan bu ilk stratejide nüfuzlu ve önemli valiler aracılığıyla bu sorunlar bastırılmaya çalışılmıştı. Bu valiler içerisinde tam yetkiyle donatılan ve padişahla doğrudan iletişime geçme yetkisi verilen Mehmet Hakkı Paşa iki kere aynı göreve getirilmesiyle dikkate şayan vali olarak karşımıza çıkmaktadır. Aldığı tedbirlerle bölgedeki eşkıyalık hareketini bastırmak isteyen Paşa, tüm Rumeli'yi baştan sona kefaletle birbirine bağlamış ve sıkı seyahat yasakları getirmiştir. Hakkı Paşa'dan izinsiz, değil reyanın köyünden çıkması üst düzey bir idarecinin bile bir yerden diğer bir yere gitmesi neredeyse imkânsız hale gelmişti.³ Nitekim bu sıkı denetim ve gözetim sayesinde Dağlı eşkıyasının kökünün kazınma derecesine gelindiğinden⁴ bahsedilir.

Bu çalışmada, bir Rumeli valisinin Dağlı eşkıyasına yönelik aldığı eşgüdümlü askerî ve sosyal tedbirler ile bu doğrultuda yaptığı hazırlıklara, benimsediği stratejiye ve merkezi hükümetle olan ilişkisine odaklanarak; eşkıya ile mücadelede neredeyse bir büyük askerî seferi aratmayacak düzeyde organizasyonun gerçekleştirildiğini göstermeye gayret edilecektir. Hakeza devletin organize olabilme kapasitesine dair de birtakım ipuçlarına rastlamak mümkün olacaktır. Hakkı Paşa, bürokrat kökenli ve İstanbul'da yetişmiş bir devlet adamıydı. Başarısı biraz da taşra kültürüne ve askerî sahaya uyum sağlama yeteneğine bağlıydı. Yani ilk valiliği esnasında paşanın yüzleşmek zorunda kaldığı problem ve anlaşmazlıklar, onun bu kültürü benimsemedeki yeteneğinin ve becerisinin cisimleşmesidir, denilebilir. Anlatı, modern araştırmacılar tarafından pek bahsedilmese de döneminin şöhretli eşkıyası Sinab örneği üzerinden yapılmaya çalışılacaktır. Zira Hakkı Paşa'nın valiliğinin ilk yedi ayı Sinab'ı ortadan kaldırmak için tedbir alıp, uygulamakla ve III. Selim'in bu konudaki talimatlarını yerine getirmekle geçmiştir. Yani Sinab, paşanın eşkıya ile savaşında önemli bir eşik olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla Hakkı Paşa, eşkıya maslahatında başarılı olmak istiyorsa Sinab'ı ortadan kaldırmak zorundaydı. Bu işi başarmasıyla Hakkı Paşa, seleflerinden ve haleflerinden hiçbirinin olmadığı kadar kararlı ve sert bir politika izleyebilme hakkını da elde etmiş oldu. Sinab'ı, Dağlı eşkıyasının prototipi olarak ele alan çalışma, aynı zamanda bir valinin askeri mücadelesinde kolektif hareket etmek zorunda kaldığı paşalarla olan ilişkisinin İstanbul'a ve saraya yansımalarına dair de örneklemeler sunmayı hedeflemektedir.

Çalışmanın dipnotları incelendiğinde, atıf sayısına bakılarak temel kaynağın hatt-ı hümayûn tasnifi olduğu düşünülebilir. Fakat çalışmanın omurgasını bu tasnifteki evrak değil de Kamil Kepeci tasnifinde bulunan sadaret tahrirat

² 1755-1800 yılları arasında Rumeli'ye otuz beş vali atanmıştır. Her valinin ortalama görev süresi bir yıldan biraz fazladır. Bkz. Mehmet İnbaşı, "XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Rumeli Eyaleti ve İdarecileri", *Osmanlı'da Yönetim ve Savaş*, (Ed. Mehmet Yaşar Ertaş-Hacer Kılıçşan), Mahya Yayınları, İstanbul 2017, s. 117-134.

³ Câbi Ömer Efendi, *Câbi Târîhi (Târîh-i Sultân Selim-i Sâlis ve Mahmûd-ı Sâni) Tahvil ve Tenkidli Metin*, I, (Haz. Mehmet Ali Beyhan), TTK, Ankara 2003, s. 64.

⁴ *BO.A. KK.d 12-43/1* (15 Ca 1211/16 Kasım 1796).

kayıtlarında mahfuz 12 numaralı defter oluşturmaktadır. Bu defter, adından da anlaşılacağı üzere sadarettten yazılan yazıları ihtiva eder. Kronolojik olarak tutulmuş olmaları bu defterleri pek kıymetli yapmaktadır. Çünkü dağı eşkıyasını çalışanların başvurduğu en temel belge grubu olan hatt-ı hümayûn tasnifindeki evrak çok kıymetli bilgileri içerse de bu tasnifteki belgelerin bir kısmında, bilhassa arz tezkerelerinde, tarih bulunmayışı mühim bir yapı sorununa işaret eder. İşte tam bu noktada sadaret tahrirat kayıtları kronolojik yapısıyla araştırmacıların bu sorunu aşabilmelerine büyük oranda yardımcı olmaktadır. Bu tasnif dışında, ekseri evrak için hatt-ı hümayûn tasnifine müracaat edilmiştir. Hem bu tasnifteki hem de Cevdet gibi diğer tasniflerdeki evrak, bir taraftan sadaret tahrirat defterindeki bilgilerin sağlamasını yapmak için faydalı olurken; diğer taraftan konunun detaylandırılmasında mühim rol oynamıştır.

Mehmet Sinab'a Dair

1792'de beş yıllık savaş sona erdiğinde Osmanlı-Rus harplerinin ana sıklet merkezi olan Balkan coğrafyasının sükûnet bulması, beklentilerin aksine mümkün olmadı. Bu coğrafyanın namli-namsız haydutları o derece pervasızlardı ki payitaht İstanbul'u tehdit etmekten geri durmuyorlardı. Bölgede süregiden sosyal karışıklıklar ve bunların yarattığı problemler, devlet erkânını silahlı mücadele dışındaki yolları düşünmeye sevk eyledi ve daha önce başarılı sonuçlar verdiği tecrübe edilen bir usul benimsendi. Celali isyanları döneminde asilerin devletle müzakereye girerek; devlet kademesinde geliri bol vazifelerle düzene dâhil edilmeleri stratejisi görece bir başarı getirmişti.⁵ Yüzyıllar sonra benzer bir sorunla yüz yüze gelen Osmanlı idarecileri benzer bir yöntemle başvurdu. Celali isyanlarında olduğu gibi Dağlı isyanları döneminde de af ve iskân siyaseti uygulamaya sokuldu. Bu uygulama müzakere, ödün ve unvan vererek isyan edenlerin sadakatlerini kazanma gayesindeydi; fakat bu defa aynı sonucu vermedi. 1794'te ve 1795'te hem Seyyid Ali Paşa hem Hacı Abdi Paşa, faal halde bulunan ve belgelerin tabiriyle *ayakta olan eşkıya* için af çıkardıklarında yaşananlar, gerçekte onların çaresizliklerinin birer nişanesiydi.⁶ 1795'teki Rumeli valisi Hacı Abdi Paşa, Dimetoka ve Gümülcine arasında ayakta kalan eşkıya ile tayin edilecek mevkiilerde iskân edilmelerini kabul etmeleri şartıyla affedilmelerine dair anlaşmaya vardı. Abdi Paşa, Dimetoka'dan Gümülcine tarafına geçerken bir gece vakti silahtarını asilere gönderdi. Teklifi basitti; eğer Drama tarafında iskân olunmayı kabul ederlerse, affedileceklerdi. Abdi Paşa'nın bu nihai teklifi *kefen yerine kürk giymeyi* tercih eden eşkıya için hayli makuldü, paşanın sözlerine hiç düşünmeden biat ettiler. Gecelediği köyde

⁵ Karen Barkey, *Eşkıyalar ve Devlet Osmanlı Tarzı Devlet Merkezleşmesi*, (Çev. Zeynep Altok), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2011, s. 202-236.

⁶ Özkaya, *a.g.e.*, s. 21-30.

kendisiyle bir araya gelenlere nasihatte bulunan Abdi Paşa, bunlara vadettiği kürkleri giydirdi ve kısa süreliğine de olsa bir sakin döneme girilmiş oldu.⁷

Abdi Paşa ile anlaşan bu haydutlar içerisinde en güçlü olanı Sinab isimli bir eşkiya idi. Geçmiş hakkında pek malumat edinemediğimiz fakat rivayete göre eski bir hırsız olan Sinab, İstanbulca *eşkiyanın temeli ve esası* olarak anılmaktaydı.⁸ Hakkı Paşa'nın ilk Rumeli valiliği sırasında kaleme alınmış olması icap eden bir evraka nazaran⁹ Sinab'ın hamiliğini Sirozlu İsmail Ağa'nın yaptığı anlaşılmaktadır. Dahası Drama nazırı Mehmet Halil Ağa da onunla doğrudan bağlantılıydı.¹⁰ Ayan zümresiyle güçlü bağlantısı olduğu anlaşılan Sinab, Gümülcine'nin adeta sahibi mesabesinde idi. Bölgenin namlı haydutlarından Hacı Manav, Sivrioğlu, Kanbur İbrahim¹¹, Zihneli Koca Ahmet hatta şöhreti bütün imparatorluğa yayılmış Kara Feyzi onun adamlarındandı. İsmi muhtemelen Mehmet'ti, Sinab ise lakabı idi. Zira bir evrakta kendisinden *Sinab Mehmet nâm mel' anet-pîşe* olarak bahsedilmektedir.¹² Ayrıca onun fenalığına işaret etmek için kullanılan *Sinab-ı bed-meab* gibi ifadeler de Sinab'ın bir lakap olma ihtimaline destek vermektedir.¹³ Sinab, şöhretli birçok Dağlı eşkiyası gibi Gümülcine tarafında yaşıyordu; Balaban karyesinde bir çiftliği vardı, ama oralı değildi. İlgili bir evrakta Drama¹⁴ veya Kırcalı¹⁵ taraflarından olduğu söylenir. Kendisiyle ilgili evraklarda daha ziyade Gümülcine civarında yaptığı yıkım ve zulümden bahsedilmektedir. Fakat Sinab sadece saldırılarıyla değil kaçışlarıyla da şöhret bulmuştu. Drama ve Filibe civarında birden fazla geçit vermez kulesi, yani aşlında kalesi vardı. Gümülcine'de köşeye sıkıştığı anda buralara sığınmayı başarıyordu. Böyle bir mevki muhtemelen çok sayıda eşkiyayı da cezbediyordu; bu da yakalanmasını zorlaştırıyordu. Tabii ki bu kadar başarılı kaçışların arkasında içeriden bir destek olması pek de şaşırtıcı gelmemeli. Öyle anlaşılıyor ki Sinab, bölgenin bazı yerli idarecileri ile gayet iyi ilişkilere sahipti.¹⁶

Yukarıda bahsedilen gece eşkiyayla buluşan Abdi Paşa, Sinab ve adamlarını Drama'ya bağlı Karasu mevkiindeki Ali köyüne gönderdi. Günümüzde Batı

⁷ BOA. HAT 67-2890 (24 B 1209/14 Şubat 1795).

⁸ BOA. HAT 1404-56842 (Tarihsiz).

⁹ BOA. TS.MA.e 784-27 (Tarihsiz).

¹⁰ BOA. TS.MA.e 784-27 (Tarihsiz). Sirozlu İsmail ile Mehmet Halil Ağa'nın her zaman iyi münasebetlere sahip olduğu söylenemez. İkili ilerleyen tarihlerde Nevrekep ayanlığı için birbirlerine husumet besleyeceklerdi. Bz. BOA. C.DH 26-1288 (3 Z 1214/28 Nisan 1800).

¹¹ Kanbur İbrahim, Hacı Manav'ın adamı olup; olaydan bir süre sonra yeniden isyan edecek; fakat bu kere Abdi Paşa tarafından yakalanıp, idam edilecektir. BOA. HAT 1414-57762 (Tarihsiz).

¹² BOA. HAT 1404-56817 (Tarihsiz).

¹³ BOA. HAT 76-3130-C (18 N 1210/27 Mart 1796).

¹⁴ BOA. HAT 67-2890 (24 B 1209/14 Şubat 1795).

¹⁵ BOA. C.ML 96-4305 (9 N 1211/8 Mart 1797).

¹⁶ Mesela Filibe Müftüsü Hasan'ın Sinab'a yardım ettiği öğrenilince Kütahya'ya sürülmüştü. BOA. C.ADL 70-4228 (5 Ca 1210/17 Kasım 1795). Zira bir süre sonra Sinab'ın *ashab-ı iktidar* ile de haberleştiği istihbarat kaynaklarının bilgi ağına takılmıştı. BOA. HAT 65-2836 (26 M 1211/1 Ağustos 1796).

Trakya'nın doğu sınırı olarak bilinen ve muhtemelen Karasu denilen mevki tabiriyle de muhtemelen Mesta-Karasu Nehri'nin batısı kastediliyordu. Böylelikle Sinab, faaliyet alanı olan Filibe'nin güneyine ve Drama'nın da doğusuna ortada bir noktaya aman verilip devlet eliyle yerleştirilmiş oldu. Abdi Paşa, Drama nazırına gönderdiği bir buyruğunda Sinab'ın yanındaki adamların sayısına bakılmaksızın *istimalatnâmesinin* verilmesini emretti.¹⁷ İskân edilmek, bir eşkıya için işten el çektilmiş olmak demekse de en azından kuvvetini tazelemesi manasına da gelebilirdi. Sinab için de aynı şeyleri söylememek doğru olmaz. Zira Sinab, bu *istimalatnâme* ile tüm adamları için de iskân hakkı elde etmişti. İskân edildiği yerden izinsiz ayrılması mümkün olmayan Sinab, elini kolunu sallayarak Filibe tarafına gidebilmekteydi. Bu durum, denetimsizliği göstermesi yanında onun taze kuvvetlerle yeniden harekete geçme niyetine de bir işaretti. Bir ara Filibe'de *İstanımka* isimli köye gittiği anlaşılmakta. Bazı arkadaşlarını görmek ve onlarla sohbet etmek bahanesiyle bu köye gelen Sinab'ın aynı köyden aldığı çivi ve kazık gibi malzemeler ise Ali köyündeki kulesini tahkim etmek içindi.¹⁸

Asıl mesele, bu işler meydana gelirken Sinab'ın niçin etkisiz hale getirilmediğidir. Çünkü onun ortadan kaldırılması için ortam hayli müsait görünüyordu. Hatta Sinab'ın iskân edildiği dönemde bölge ayanları tarafından gizlice ortadan kaldırılması bir meclis ortamında gündeme de gelmişti. Meclistekilerin ortak görüşüne göre; bölge ayanlarının ekserisi Dağlı eşkıyası ile ilişkiliydi ve diğer az saydaki ayan ise "acz" içindeydi. Dolayısıyla ayanlar bu işi yapamayacaklar, daha doğrusu yapmayacaklardı. Doğal olarak Sinab'ı ortadan kaldırmaya çabalamak, beyhude bir işti.¹⁹ Üstelik meclistekiler, Sinab gibilerin üzerine gidildiğinde yaşanacak bir aksiliğin yeni bir galeyan fitilinin ateşleyicisi olacağına da kanaat getirmişlerdi.²⁰ Ama yine de bu izahat, denetimsizliğin bahanesi olamazdı.

Kendisini toparlama fırsatı bulduğu anlaşılan Sinab, bir süre sonra devletin gözü önünde etrafına topladığı beş yüz kadar adamıyla yeniden harekete geçti. Gideceği yer elbette kulelerine yakın olmalıydı; çünkü devletin gözü hâlâ üzerinde idi ve hızlı bir kaçışa muhtaçtı. Bu sebeple Pazarcık tarafına geçti ki burası Filibe'ye yalnızca kırk kilometre uzaklıktaydı. Meşrebi gereği Beşlere köyünü yağmaladı. Akabinde Filibe tarafındaki kulesine doğru giderken, peşine askerler düştü ve çok

¹⁷ BOA. HAT 67-2890 (24 B 1209/14 Şubat 1795). İstimalet, Osmanlı Devleti'nin fetih politikasının ana unsurlarından biri olup, hoşgörü ve gönül alma politikasına verilen isimdir. İstimaletnâme ise suçluların affedildiğine dair hukuki bir evraktır ve Osmanlılar erken dönemlerden itibaren İstimaletnâme yoluyla eşkıyanın devlet sistemine kazandırılması siyasetini benimsemişlerdi. Bkz. Veysel Öz, *Ferîdün Bey'in Münşeat Mecmuası'nda Bulunan İstimaletnâmeler ve Osmanlı'da İstimalet Siyaseti*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010, s.19-20; 77-79.

¹⁸ BOA. HAT 1386-55006 (Tarihsiz).

¹⁹ BOA. HAT 1386-55006 (Tarihsiz).

²⁰ BOA. HAT 234-13034 (Tarihsiz).

şiddetli bir çarpışma vuku buldu. Bu esnada nam salmış ve aslen Sinab'ın maiyetinde başbölükbaşı olan Sivrioğlu ile Sinab'ın diğer şöhretli dört bölükbaşı öldürüldü, Sinab da yaralandı. Fakat kulesi her zaman olduğu gibi Sinab ve adamları için kurtarıcı oldu hakeza.²¹

Mehmet Hakkı Paşa'ya Dair

1795'te Hacı Manav ve rüfekasından Kanbur İbrahim'in Filibe ve civarını yakıp yıkması ve başkente yaklaşması İstanbul sakinlerini ve III. Selim'i dehşete düşürmüştü. Sultan, bir defasında buna neden mani olunamadığını sorduğunda, Sadrazam Safranbolulu İzzet Mehmet Paşa'nın verdiği cevap, devletin acizliğini pek açık bir şekilde ortaya koymaktaydı. Zira sadrazam cevabında, “yalan, ihanet ve fesat ile yapılan işlerden hayır gelmeyeceğini” belirtmiş; lakin kendisini müdafaa için de bu tarz işlerin onun zamanında değil geçmişte ortaya çıktığını öne sürdü.²² Yani söylemek istediği şey; ortada kötü bir miras ve rical vardı ve eşkıya işi için iskân kaçınılmaz bir formüldü. Padişah açısından bunun anlamı ise kudretli yani dürüst, sadık ve bir o kadar da kararlı, gerektiğinde de şiddet kullanmaktan çekinmeyecek bir devlet adamına, bir Rumeli valisine ihtiyaç duyulduğu idi. Ama iktidarında vazifelendirdiği Rumeli valilerinin eşkıyaya karşı takındıkları tavır, III. Selim'in tercihini zora sokuyordu. Bu yüzden sultan, kendi kararını doğrudan almak yerine ananevi bir usulden faydalandı: İstihare. Bu iş için yattığı istihare ona Hakkı Paşa'yı işaret etmişti.²³ Zira Hakkı Paşa, dürüstlüğü, sadakati, kararlığı ve sert tabiatı ile ahalinin de kulağını doldurmuş bir devlet adamı, merkez bürokrasisinde uzun yıllar görev yapmış bir bürokrattı. Kâmil Ahmet Paşa'nın mahdumu olan Hakkı Bey, kariyerine Kasım 1769'da Küçük Kale Tezkireciliği ile başladı.²⁴ Yirmi yıl kadar muhtelif görevlerde bulunduktan sonra 1790 Şubat ayında nişancılığa yükseldi ve bu tarihten sonra kendisinden Kamil Paşazade El-Hac Mehmet Hakkı Bey Efendi yerine El-Hac Mehmet Hakkı Bey olarak bahsedilmeye başlandı.²⁵ Nişancılıktan sonra kayda değer en önemli vazifesi sadaret kethüdalığı oldu.²⁶ Fakat Hakkı Paşa, bu vazifede 6 ay kadar kısa bir süre kalabildi.²⁷ Azledildikten sonra Nisan 1793'te tekrar aynı göreve getirildi; ancak tıpkı birincisinde olduğu gibi ikinci kethüdalığı da

²¹ Eşkiası, âdeti olduğu üzere çarpışmada ölen arkadaşlarının cesetlerini yaktı. *BOA. HAT 1404-56817* (Tarihsiz).

²² *BOA. HAT 234-13034* (Tarihsiz); *C. DH 51-2531* (29 L 1209/19 Mayıs 1795).

²³ *BOA. TSM.A.e 785-86* (Tarihsiz).

²⁴ *BOA. A.RSK.d 1623/21* (10 B 1183/9 Kasım 1769).

²⁵ Enverî, Hakkı Paşa'nın nişancılığa atanmasını 4 L 1203 olarak verir. Bz. Ü. Filiz Bayram, *Enverî Târîhi: Üçüncü Cild (Metin ve Değerlendirme)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2014, s. 579. Hakkı Paşa'nın 1204 yılında Nişancılığa tevcihi için bz. *BOA. A.RSK.d 1589/47* (12 C 1204/27 Şubat 1790).

²⁶ *BOA. A.RSK.d 1589/47* (12 C 1204/27 Şubat 1790).

²⁷ Hakkı Bey, 25 N 1205/29 Nisan 1791 tarihinde kethüdalıktan azledilmiştir. Bayram, *Enverî Târîhi*, s.819.

kısa süreli oldu.²⁸ Mayıs 1794'te bir yıllık süreyle yine Eyalet Nazırı ve Defter Emini²⁹ olan Mehmet Hakkı Bey, 31 Aralık 1795'te vezaretle taltif edilerek Rumeli valisi oldu.³⁰ İlk defa vezaret verilen Hakkı Paşa³¹, Topkapı Sarayı'nda sultanın huzuruna çıkarıldı ve Dağlı meselesi burada müzakere edildi.³²

Sinab'a Karşı Alınan Askerî Tedbirler

Yeni Rumeli valisi atandığında selefi Seyyid Mustafa Paşa önce Eğriboz'a atandı.³³ Fakat aynı gün başka bir emirle mansıbı Sakız Adası olarak değiştirildi.³⁴ Çünkü istiklâl salâhiyetine sahip yeni vali, eskisinin varlığının Rumeli'deki eşkıya maslahatına uygun düşmediğini düşünüyordu.³⁵ Eğriboz sancağı da Hakkı Paşa'ya ilhaken verildi.³⁶ 1796'nın ilk günlerinde, 6 Ocak'ta, paşanın kapısını tanzim etmesi için yüz elli bin kuruş verildi.³⁷ Bu meblağ, yeni valinin yola çıkmadan süvari ve piyade tüfekçibaşılarını tayin ve yanında götüreceği hilatları temin etme gibi temel

²⁸ BOA. HAT 260-15019 (tarihsiz).

²⁹ BOA. A.RSK.d 1623/21 (5 L 1208/6 Mayıs 1794) ve (4 L 1209/ 24 Nisan 1795); HAT 1455-39 (2 Z 1208/1 Temmuz 1794).

³⁰ BOA. A.DVNSNŞT.d 16/15 (19 C 1210/31 Aralık 1795).

³¹ Vezaret rütbesine ilk defa yükseltülenlerin sadrazama ve sadaret kethüdasına caize vermeleri ve vergi ödemeleri adettendi. Caize ve vergi miktarı dönem dönem değişikliğe tabi olup, uygulama 1828'de son bulmuştur. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, TTK, Ankara 1988, s.198-202. Gerçi bu masrafı karşılamak her yeni vezirin yapabileceği bir şey değildi. Bu sebeple zaman zaman bu masrafı karşılama adına sarraflara borçlananlar da oluyordu. Bz. BOA. TS.MA.e 305-23 (Tarihsiz). Hakkı Paşa'nın kendisine bu olaydan önce yapılan vezirlik teklifini reddedişine, kim bilir belki de, maddi yetersizlikler tesir etmiştir. Bz. BOA. HAT 182-8386 (Tarihsiz). Hakkı Paşa, ilk defa vezirliğe yükseltilince sadrazama otuz bin, kethüdaya da on bin kuruş caize vermekle yükümlü hale gelmişti. Sultan Selim, istiklâl yetkisiyle iktilfa etmeyip, onu bu masraftan da muaf tuttu. Ama yine de İstanbul'a belli bir mâli bağımlılığın fena olmayacağı da düşünülmüş olsa gerek ki tuğ-ı hümayun caizesi olarak Enderun Hazinesi'ne verilmek üzere yirmi iki bin, vezaret törenindeki samur kürkleri, hilatlar ve atlar için de yirmi üç bin yüz yetmiş iki kuruş vergi bedeli Paşa'nın zimmetine kaydedildi. BOA. KK.d 11-62/2 (24 C 1210/5 Ocak 1796).

³² BOA. TS.MA.e 1195-15 (Tarihsiz).

³³ BOA. C.DH 15-743 (20 C 1210/1 Ocak 1796).

³⁴ Sakız Adası'na tayin olunmak, bu dönemde sürgün edilmek manasına geliyordu. Bu husus ve sürgün edilen meşhur devlet adamları için bz. Dilara Dal, *XVIII. Yüzyılda Sakız Adası*, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Aydın 2008, s.79-81.

³⁵ Ahmet Vâsıf Efendi, *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâ'ikü'l-Abbâr (1209-1219/1794-1805)*, (Haz. Hüseyin Sarıkaya), Çamlıca, İstanbul 2017, s.77; Mustafa Paşa'nın Sakız Adası'na sürgün hükmü için bz. Ayten Ertürk, *2 Numaralı Mübimme-i Mektûme Defteri (H.1208-1211/M.1793-1796) Transkripsiyon ve Değerlendirmesi s.31-60*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2018, s.56.

³⁶ BOA. KK.d 11-58/3 (20 C 1210/1 Ocak 1796). III. Selim'in Sırkatibi Ahmet Efendi eserinde Mustafa Paşa'nın Eğriboz'da kaldığını, Selanik'in de Eğriboz'da olan Kaymakam Mustafa Paşa'ya verildiğini ifade eder. Bz. Sema Ankan, *III. Selim'in Sırkatibi Ahmet Efendi Tarafından Tutulan Ruzname*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2008, s.285.

³⁷ BOA. KK.d 11-62/4 (25 C 1210/6 Ocak 1796).

işlerini halletmesine sarf edildi.³⁸ Bir sonraki iş, paşanın mansıbına ulaştığında erzakının ve cephanesinin hazır olması idi. Kapı halkının zahire ve diğer ihtiyaçlarını karşılamak üzere bir nüzul emini ve bir kasapbaşı ile topçu, humbaracı ve arabacı ortaları için mahsus mübaşirler atandı. Keza Edirne'ye maiyeti için yirmi bin deste fişek ile yüz elli tüfek ve iki havan gönderildi.³⁹

Bu ilk hazırlıklar esnasında Hakkı Paşa'nın ekibi için bazı atamalar yapıldı. Maiyetine dâhil edilen ilk yüksek rütbeli, Kocaeli mutasarrıfı Hüseyin Paşa oldu. O gelmeden Hakkı Paşa'nın sultanın huzuruna çıkması uygun görülmemişti. Nümayişle Edirne'ye doğru yol alırken Hüseyin Paşa'nın Hakkı Paşa'ya eşlik etmesi paşanın hem askerine hem de maiyetine azamet katacağı, yani cümle âlem *kuwet-i kabıra-ı devlet-i aliyeyi* görmüş olacaktı.⁴⁰ Hakkı Paşa, Hüseyin Paşa gelmeden Şubat ayının ortasında Padişahın huzuruna bir kez daha çıktı. Sadrazam ve şeyhülislamın da oradaydı. ⁴¹ Hakkı Paşa'nın kapısı sekbanlarına Hüseyin Paşa'nın ve Geyve ayanı Ebubekir Efendi'nin iki yüz kadar süvari ve piyadesi de dâhil olduğu halde 22 Şubat 1796'da Davud Paşa Sarayı önünde bir geçit töreni düzenlendi. III. Selim'in de hazır bulunduğu bu törenden sonra Sultan onu bir saat kadar huzuruna kabul etti, eşkıya maslahatına dair yapılması gerekenler üzerine konuşuldu, sonrasında da mücevher kabızlı bir hançer ve iki bin beş yüz asker için otuz kese akçe atıyye verildi. Nihayet övgülerle ve nasihatlerle Hakkı Paşa Edirne'ye, memuriyet yerine uğurlandı.⁴² Bu arada sadaret vali değişikliğinin yanlış anlaşılmasının önüne geçmeye çalıştı. Hakkı Paşa'nın selefi Seyyid Mustafa Paşa iltimasıyla görevlendirilen Berkofça muhafızı ve Köstendil mutasarrıfı Tahir Paşa, Niş muhafızı Malik Paşa ve Kalkan muhafızı Mahmut Paşa'ya Rumeli valisinin görevden alınmasının kendilerinin de görevden alındıkları manasına gelmediği ve

³⁸ BO.A. HAT 1404-56840 (Tarihsiz).

³⁹ BO.A. C.AS 241-10159 (23 B 1210/2 Şubat 1796); 108-4868 (17 B 1210/27 Ocak 1796); 241-10171 (17 B 1210/27 Ocak 1796); BO.A. C.DH 25-1203 (15 B 1210/25 Ocak 1796); Topçu, humbaracı ve arabacı ortaları için Dergâh-ı âli gediklilerinden Esseyyid Mustafa Ağa tayin edilmiştir. Bz. BO.A. C.AS 721-30213 (19 Ş 1210/28 Şubat 1796).

⁴⁰ BO.A. HAT 1404-56809 (Tarihsiz); HAT 1404-56839 (Tarihsiz).

⁴¹ Arıkan, *a.g.t.*, s.290.

⁴² *Nûrî Tarîhi*, s.326; Arıkan, *a.g.t.*, s.291. Hüseyin Paşa ile Ebubekir Efendi'nin beklenilmesi Hakkı Paşa'nın gecikmesine sebebiyet vermişti. BO.A. HAT 1404-56840 (Tarihsiz). Nümayişle yola çıkan Hakkı Paşa'nın Edirne'ye varışından sonra maiyetine hasekiler tayin edildi. Haseki-i hassadan Kolozlu Hüseyin Haseki, Üsküdarlı İbrahim Haseki ve Edirneli Mehmet Sadık Haseki, Hakkı Paşa'nın maiyetine has haseki olarak; hassa hilâşşörü olarak da Gemalmaz Mustafa ile Bağdadi Ahmet tayin ve yine onun maiyetinde olmak üzere dergâh-ı ali gedüklülerinden Hasan Ağa ile Vize eski mütesellimi dergâh-ı ali gedüklülerinden İbrahim Ağa tayin olundular. BO.A. C.DH 241-12006 *Lef 1-2-3* (8 N 1210/17 Mart 1796). Hemen sonra da paşaya gelir kaynağı olacak olan pamuk rüsumu işine geçildi ve Gümölcine, Sultanyeri, Mekri ve Yenice-i Karasu pamuk rüsumları onun uhdesine tahsis edildi. BO.A. C.ML 514-20978 (11 L 1210/19 Nisan 1796).

Vidin muhafızı Osman Paşa'nın bölgeye nezaret edeceği bildirilerek buldukları yerlerden ayrılmamaları talimatı gönderildi.⁴³

Bir yandan bu tip hazırlıklar devam ederken, diğer bir yandan paşanın asli görevi olan eşkıya tenkili için stratejiler geliştirilmeye başlandı. Bu stratejilerin temelinde, kaza ahalişi ile eşkıya ilişkisini yeniden düzenlemek yatıyordu. Eşkıyalığın tabiatı gereği askerî ve insanî kaynağın en kolay temin edildiği yerler güvenliğin sancak merkezlerine nazaran daha az olduğu kırsalda kalan kazalar ve bilhassa da köylerdi. Her köyün tek tek denetlenmesi mümkün olmadığından merkez için daha uygulanabilir olanı kaza merkezlerinin sıkı denetim altına alınması idi. Zira eşkıya, mühimmat ve yiyecek ihtiyaçlarını kaza merkezlerinden karşılamaktaydı. Dolayısıyla Hakkı Paşa'nın Rumeli valiliğinde eşkıyaya yönelik alınan ilk tedbirin kaza (ve ona bağlı köyler) ile eşkıya arasındaki bağın kopartılması ile alakalı olması şaşırtıcı değildir.

Öncelikle eşkıyanın askerî mühimmat kaynağının kesilmesine girildi. Bu önlem, merkezde yürütülen askerî reformlarla eş güdümlüydü. Bu da alınan önlemlerin daha ciddi ve kalıcı sonuçlar doğurmasına imkân vermiştir, denilebilir. Barut, fişek ve kurşun üretimi ve ticareti merkezin çok sıkı kontrolü altında olması gereken güvenlik maddeleri olarak görülüyordu ve 1790'dan itibaren barut üretimine dair kayda değer bir reform sürecine girilmişti.⁴⁴ Zira Balkanlar'da Dağlı eşkıyasının ortaya çıkışında ve ayakta kalışında bu husustaki denetimin olmayışı pek mühim bir rol oynamışa benzemektedir. Hakkı Paşa daha Edirne'ye yola çıkmadan bilhassa ithal edilen barutun eşkıyaya ulaşmaması için sıkı bir tedbir alma gereği hissetti. Selanik bu bağlamda pek hassas bir coğrafi konuma sahipti. İmparatorluğun barut üretiminde bir dönem (1663-1789) belli bir stratejik öneme sahip olan Selanik Baruthanesinin 1789'dan sonra üretimi azalmışsa da⁴⁵ Selanik, hem yabancı ticaret gemilerinin barut teslim ettiği bir liman hem de Arnavutluk'tan kervanlarla gelen barutun dağıtım yeri olarak ehemmiyetini koruyordu. Bu gerekçeyle önce deniz vasıtasıyla limana gelen barutun emniyetli yerlerde muhafazası ve Dağlı eşkıyası galesi bitene değin satışının yasaklanması kararı alındı. Sonra kervanlarla getirilip, serbestçe herkese satılan barut kayıt altına alınıp doğrudan tüccara aktarılmaya başlandı ve Abdurrahman Bey⁴⁶ bu yeni örgütlenmenin başına getirildi. Selanik dışında barut üretiminin yapıldığı bölgedeki

⁴³ BOA. KK.d 11-65/1 (1 B 1210/11 Ocak 1796). Üstelik Köstendil mutasarrıfı Tahir Paşa'ya beş bin, Prizren mutasarrıfı Rüstem Paşa'ya da dört bin kuruş masraflar için gönderildi. BOA. KK.d 11-72/4 (17 B 1210/27 Ocak 1796).

⁴⁴ Stanford J. Shaw, *Eski ve Yeni Arasında Sultan III. Selim Yönetiminde Osmanlı İmparatorluğu*, (Çev. Hür Güldü), Kapı Yayınları, İstanbul 2008, s.190-194.

⁴⁵ Gabor Agoston, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Barut Sanayi: XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Selanik, Gelibolu ve İzmir Baruthaneleri", *Prof. Dr. Mübahat Küttükoğlu'na Armağan*, (Ed. Zeynep Tarım Ertuğ), İstanbul Üniversitesi Yayınları, 2006, s.191. (ss.185-201)

⁴⁶ Evrenoszade Abdurrahman Bey. BOA. C.DH 296-14766 (Evahir-i B 1210/4 Şubat 1796).

diğer kazalar⁴⁷ tespit edilerek, padişahın müsaadesi olmadan barut üretimine yönelik girişilen her türlü faaliyet yasa dışı kabul edildi ve kısa süre zarfında barut üretimi kontrol altına alındı.

Eşkîyaya ve onlarla *de facto* aynileşmiş olarak kabul edilen *Arnavut tairfesine* verilmesi yasaklanan askeri mühimmat, barut ile sınırlı değildi. Kurşun ve fişegın de eşkıyanın eline geçmemesi gerekiyordu. Bu yüzden fişek ve barut ticaretinde yeni kaideler benimsendi. Buna göre; eğer bu kazalara barut ve benzeri mühimmat gerekirse, kaza ayanları bu ihtiyacı İstanbul'a bildireceklerdi. Yapılacak olan bir tahkikatta satışı mani bir durum tespit edilmezse, kaza ayanına izin belgesi verilecek ve o ayan ancak bu belgeyle satışı yapan tüccara giderek gerekli mühimmatı alabilecekti. Bu denetimin son aşaması ise, tüccara verilen barut ve mühimmat defterlerinin Hakkı Paşa'ya gönderilmesiydi.⁴⁸ Hakkı Paşa, haydutların kullandığı tüfeklerin herhangi bir şekilde imal veya satışının yasak olduğuna dair buyruhdular yayımlamışsa da pek tesirli olmadığından aynı yasakların bir de doğrudan fermanla ilan edilmesi yoluna gidildi.⁴⁹ Askerî mühimmat yasağı köy, kasaba veya kaza asayışı için alınması icap eden bir önlemdi ve eşkıyanın beslenmesinin önüne geçecekti. Fakat Hasköy gibi asilerin sıkça yağmaladığı bir bölge ahalisinin kendini müdafaası için silah şarttı. Bu sebeple kanunun yürürlüğe konulduğunda devlet, yerleşim yerlerini eşkıyadan korumak için koyduğu bu yasağı, aynı yeri eşkıyadan korumak için delmek zorunda kaldı.⁵⁰ Yine de silah yasağı merkezi otoriteyi bozanlara karşı kuvvetli bir tedbirdi.

Rumeli'nin yeni valisinin ikinci tedbiri de kaza güvenliği hakkında oldu. Eşkîya ile fiili mücadele halinde olan kazaların sıkı kontrole tabi tutulmasına önem gösterildi. Zira bir kaza, aynı anda hem devlete hem eşkıyaya yardım edebilmekteydi. Bunun önüne geçmek için, belirlenen kazalara birer haseki tayin edilmesi kararı alındı. Bu kararlar eşkıya ile mücadelede hem ahalinin teşkilatlanmasını sağlamak hem de ahaliye göz kulak olmak amaçlanıyordu. Bu yüzden tam on yedi haseki tayin edildi.⁵¹ Hasekiler, sorumlulukları altındaki kaza sakinlerinin, memurlarının veyahut ayanlarının eşkıya ile bağlantılarını teftiş ve

⁴⁷ Bu kazalar; Edirne, İslimye, Arbova, Karlova, Filibe, Pazarcık, Sofya, Gümülcine, Drama, Üsküp, İvronya, Zagra-ı Atık, Kumanova, Vodina Yenişehir, Karaferye, Yenice-i Vardar, Siroz, Nevrekop, Köprülü, İştib, Menlek, Demir Hisar'dı. Bz. BOA. C.DH 296-14766 (Evahir-i B 1210/4 Şubat 1796).

⁴⁸ BOA. C.DH 296-14766 (Evahir-i B 1210/4 Şubat 1796).

⁴⁹ BOA. KK.d 12-2/1 (22 L 1210/30 Nisan 1796). Hatta Hakkı Paşa yasaklanmasını istediği tüfeğin bir numunesi kapı kethüdası Süfyan Ağa vasıtasıyla İstanbul'a göndermiştir. BOA. HAT 1404-56815 (Tarihsiz).

⁵⁰ BOA. C.AS 321-13296 (25 Za 1211/22 Mayıs 1797).

⁵¹ BOA. C.ZB 89-4441 (22 Ş 1210/2 Mart 1796). Hasekilerin tayin edildiği kazalar şunlardı: Drama, Samakov, İhtiman, Razlık, Dobnice, Cuma-yı Atık, Nevrokop, Siroz, Demir Hisar, Menlek, Zihne, Pravişte, Kavala, Petriç, Usturumca Bu kazalara atanan hasekiler dışında iki haseki Deliorman, kazalarından asker toplanması işine memur edilen İsakçı Anbar Ermini kapıcıbaşı Abdullah Bey'in maiyetinde olacaktı. C.AS 944-40986 (19 Ş 1210/28 Şubat 1796).

kesmekle de mükelleflerdi. Bilhassa ayan zümresinin şüpheli durumlarını Hakkı Paşa'ya bildirmekle vazifeliydiler.⁵² Doğrudan Hakkı Paşa'dan emir alan bu hasekilerin görev yerlerinden ayrılmaları dahi Hakkı Paşa'nın vereceği hususi izne bağlıydı.⁵³ Kısa sürede bu tedbirin semereleri toplanmaya başlandı. Mesela Tatarpazarı'nda Emin Haseki, bölükbaşı Barakos⁵⁴ Ahmet'i eşkiya ile temasta olduğu ve ahaliye zulmettiği için idam etti.⁵⁵ Hakeza Dimetoka'ya gönderilen İbrahim Haseki⁵⁶ buraya ulaşmadan önce Gümülcine yolu üzerinde kulelerine dönerken rastladığı Kılıoğlu'nun⁵⁷ ve Ejderoğlu'nun yedi adamını öldürdü. Dimetoka'ya varışından hemen sonra da yine Ejderoğlu'nun adamlarından Başviranlı Mahmut ve beş eşkiyayı ortadan kaldırdı. Onun Dimetoka'ya varışından önce gönderdiği raporlarındaki tavsiyeler üzerine⁵⁸ Konya'da bulunan Delilbaşı Ebubekir Ağa, Gümülcine'ye beş yüz adamı ile sevk edildi.⁵⁹ Artık Hakkı Paşa, eşkiya saldırılarına sıkça maruz kalan kazalarda hem kendi hem de devlet otoritesini hissettirmeye başlamıştı.

Asiler, çarpışmalarda bozguna uğrayıp dağıldıklarında, kaza veya sancak merkezlerine de sığınabilmekteydiler. Buralara sığınanların hayatta kalmalarının belki de ilk şartı, kimliğini gizlemek, yani başka bir aidiyet kazanmaktı. Haydutlar içerisinde genç olanlar için kimliklerinin saklı kalabileceği müsait konumlardan birisi talebelikti. Hele Edirne gibi medrese ve talebe (suhte) sayısı ile meşhur bir yerde, bunların talebe kisvesine girmeleri yaygın olmalıdır. Hakikaten Hakkı Paşa'dan birkaç yıl önce kalabalık bir eşkiya grubu Edirne'ye sığınmak zorunda kaldığında kıyafetlerini değiştirerek kendilerini suhte olarak tanıtmaya çalışmışlardı.⁶⁰ Hakkı Paşa gibi sert birinin valiliği duyulur duyulmaz Rumeli'de telaşa düşmesi gerekenler, tabiatıyla, asilerdi. Fakat haber Edirne'ye ulaştığında ilk kaçanlar medreseliler oldu. Paşa, daha yoldayken çoktan medreselerden suhteler firar etmeye başlamışlardı bile.⁶¹ İhtimaldir ki aslen eşkiya veya eşkiyayla ünsiyet

⁵² Ahmet Vâsıf Efendi, *Mebâsinü'l-Âsâr ve Hakâ'ikü'l-Abbâr*, s.76.

⁵³ Mesela Zihne'ye gönderilen Haseki Mehmet Emin Ağa'nın izni için bz. *AE.SSLM.III 410-23610* (5 Ş 1211/3 Şubat 1797).

⁵⁴ **براقوس**

⁵⁵ *BOA. HAT 1404-56836* (Tarihsiz).

⁵⁶ Hakkı Paşa, Dimetoka'ya, eşkiya ile mücadele için, daha sonra Selam Ağası'nı da yolladı. *BOA. C.ZB 55-2747* (Selh-i L 1210/9 Nisan 1796).

⁵⁷ Kılıoğlu, Dimetoka tarafında eşkiyalık yapmaktaydı. *BOA. C.DH 245-12249* (21 L 1199/27 Ağustos 1785).

⁵⁸ *BOA. HAT 203-10526* (Tarihsiz).

⁵⁹ *BOA. C.AS 181-7865* (29 C 1210/10 Ocak 1796); *735-30849* (29 C 1210/10 Ocak 1796).

⁶⁰ *BOA. C.ZB 70-3453* (11 N 1207/22 Nisan 1793).

⁶¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Veçîr Mehmet Hakkı Paşa 1747-1811*, (VI. Cilt Türkiyat Mecmuası'ndan Ayrı Basım), Burhaneddin Matbaası, İstanbul 1939, s.183. 1774'te sert mizacıyla tanınan ve bu yüzden Kuyucu namıyla anılan Süleyman Paşa, Adana'ya memur kılındığında, tıpkı Edirne'de olduğu gibi eşkiya kaçacak yer aramaya başlamıştı. Bu vakalar, merkezden gönderilen valilerin otoriteden ne denli yoksun olduklarına da bir işaretti. Kuyucu Süleyman Paşa olayı için bz. Yannis Spyropoulos-Aysel Yıldız, "Pseudo-Janissarism (Yeniçerilik İddiası) in the Ottoman

etmiş olanlardı bu firariler. Hakkı Paşa'nın vilayet ve komuta merkezi olan Edirne'ye azimetinde yaptığı ilk işin medreseleri teftiş etmek olması da medrese ve eşkiya arasındaki sıkı bağlantıyı göstermesi bakımından dikkate şayandır. Netice itibarıyla, Hakkı Paşa, müderrislerden eşkiya ile işbirliğine girişilmeyeceğine dair söz aldı ve onları taahhüde tabi tuttu. Bununla da yetinmeyen Paşa, sözünden cayan müderrislerin şiddetli bir tedibe maruz kalacakları ve eşkiya ile işbirliği olan bevvaların, ise kapılara asılacaklarının yazıldığı “ateş gibi şedid” bir sultanî ferman yayımlanması talebinde bulundu.⁶²

Dağlı eşkiyası daha ziyade Arnavut kökenliydi. Bu durum, o dönemde Arnavut ile Dağlı kelimelerinin birbirinin yerine kullanılmasına yol açıyordu. Hakkı Paşa, yıllar önce III. Selim'e sunduğu layihasında askerî düzenin ıslahından bahsederken iyi bir ordunun eşkiya ile mücadelede faydasına değinirken; Dağlı eşkiyasının yoğun olduğu Rumeli için “*Arnavud ülkesi*”⁶³ demekten kendini alamamıştı. Paşanın bu fikirleri ekibindekiler tarafından da benimsenmişti. Paşayla hemfikir kethüdasının kaleme aldığı bir yazısı eşkiyalıkla Arnavutluk arasındaki derin ilişkiyi gözler önüne sermekteydi. Ona göre; Filibe, Samakov ve Sofya gibi yerlerde eşkiya ile müttefik Arnavut sekbanlar, bölgedeki kaosun sona ermesini istemiyorlardı. Çünkü toplumun kargaşaya sürüklenmesi onlar için önemli bir gelir kapısı idi. Yani Arnavutlar için kargaşa, ulufe demekti. Zira yaptıkları veya yapmayı tasarladıkları ticaret için muhtaç oldukları sermayeyi en kısa şekilde temin edebilmenin yolu eşkiyalığın devamından geçmekte idi. Kendi çıkardıkları kargaşa, önleyici rolü yine kendileri üstlendikleri sürece Arnavutlar için faydalıydı. Arnavutlar, memleketleri harap olsa da devletin onları istihdam etmek zorunda olduğunu gayet iyi anlamışlardı. İşte bu sebeple Arnavutların Balkanlar'da başıboş gezmeleri yasaklandı.⁶⁴ Arnavutlara dair kısıtlamalar ilk defa uygulanmıyordu. Mamafih Hakkı Paşa'nın valiliğe başlaması ile bu tedbirin bir daha alınması gerekli görüldü.⁶⁵ Hatta bir süre sonra Karaman valisi Süleyman Paşa maiyetinde istihdam etmek üzere Rumeli'den beş yüz Arnavut'u istemişse de yasağa binaen buna müsaade çıkmadı.⁶⁶

Sekbanların genelde Arnavut olmasının yanında ulufelerinin gecikmesi de her defasında yeni bir meseleye kapı açmıştır. Bu mesele basit gibi görünse de dönemin birçok eşkiya ve isyan hareketinde zikredilen esaslı amillerden biri olmuştur. Fakat ulufe gecikmesi bir süre sonra paşalar için de işgüzarlıkları adına pek kullanışlı bir argüman olmaya başlamıştır. Ulufe yolu ile adeta esir aldıkları

Provinces (with Special Reference to Adana): Its Emergence and Its Geographic and Socio-Economic Aspects”, *Cibanniima-Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, 8/1 (2022), ss.9-54.

⁶² BOA. C.MF 8-394 (12 B 1210/22 Ocak 1796).

⁶³ Ergin Çağman, III. Selim'e Sunulan İslahat Lâyhaları, Kitabevi, İstanbul 2010, s.49.

⁶⁴ BOA. HAT 64-2790 (5 Z 1210/11 Haziran 1796).

⁶⁵ BOA. C.DH 51-2527 (15 N 1210/24 Mart 1796).

⁶⁶ BOA. HAT 1405-56854 (Tarihsiz).

paşaları kendi emelleri için kullanan sekban eşkiyası, ironik biçimde, paşaların kendi aralarında veya devletle olan mücadelelerinde onlar için de mühim bir koz halini almaya başlamıştı. Mesela Gürcü Osman Paşa, 1801'de Hakkı Paşa'nın ikinci valiliği döneminde Rumeli'de etrafı yakıp yıkarken, bunu kendisinin değil de elinde esir kaldığı sekbanlarının yaptığını iddia etmiş, İstanbul'u buna uzun bir müddet inandırmayı başarmış ve neticede de rakibi olarak gördüğü Hakkı Paşa'nın ikinci Rumeli valiliğinden azlinde önemli bir rol oynamıştı.⁶⁷

Eşkiya başarılarını ortadan kaldıranlara onların mallarına sahip olmaları hakkının verilmesi yoluyla eşkiya işine memur olanların teşvik edilmesi de söz konusu idi.⁶⁸ Bu konuya yönelik emirlerin Hakkı Paşa maiyetinde memur Palaslı Mehmet Paşa üzerinde bir süreliğine de olsa tesiri olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin, eşkiya ile kolektif hareket ettiği anlaşılan Çirmen eski mutasarrıfı Hacı Emin, Palaslı Mehmet Paşa tarafından ele geçirilmiş ve cezası tertip edilmiştir. Hacı Emin ve adamları Hasköy'de Aydınlar köyündeki kulelerini üs olarak kullanıp, geçiş güzergâhı üzerinde bulunan Filibe yolunu kontrolleri altına almışlardı. Bir süredir de buradan gelip geçen bilhassa devlet görevlilerini hedef alarak soygunlar yapıyorlardı. Hacı Emin, yakalanıp idam edildikten sonra malları Palaslı Mehmet Paşa'ya ait olacaktı. Fakat Hacı Emin'in para ve eşyası ortaya çıkarılamamıştı. Uzuncaabat'ta birkaç dükkân, han ve evi olmasına rağmen vârisiz vefat ettiğinden bunların bağlı olduğu vakıf tarafından zaptı adına birisi görevlendirilmişti. Neticede, Sinan Paşa vakfının toprağında bulunan bu dükkânın Palaslı Mehmet Paşa'ya, onu teşvik etmek için verilmesi kararı alındı.⁶⁹

⁶⁷ Lütfiye Sevinç Küçükoglu, *Power Politics in Ottoman Provincial Administration: A Case Study of Gürcü Osman Pasha (1789-1807)*, Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2019. Hakkı Paşa'nın kethüdası başka bir mektubunda diğer askerlerle karışan Arnavut sekbanların onları da ayartmasından şikâyet edip, ya sekbanların sadece Arnavutlardan mürekkep olmasını ki buna karşı idi veya Arnavutların eşkiya ile mücadeleden tamamen el çektilerini ki şukka bu şukka odaklanmıştı, tavsiye etmekteydi. Asker toplamayı bilen bir ehliyetli kişi vasıtasıyla Arnavut olmayan askerlerin toplanması önerisini de Hakkı Paşa'dan düşünmesini rica etmişti. *BOA. HAT 64-2790-A* (1 Za 1210/8 Mayıs 1796).

⁶⁸ Bu tedbir daha sonraki dönemlerde de tercih edilmiştir. Tayyar Paşa'nın memuriyeti esnasında da eşkiyayı öldürenin mesuliyeti olmadığı gibi eşkiyanın kalan malları da onu öldürene ait olacaktı. Bz. *BOA. C.DH 12-560 Lef 3* (15 Z 1215/29 Nisan 1801).

⁶⁹ *BOA. HAT 1404-56841* (Tarihsiz). Diğer taraftan Arnavut kökenli paşaların sadakatlerinin teminine özel bir çaba gösterildiğini söylemek lazım. Mesela Palaslı Mehmet Paşa ve Tepedelenli Ali Paşa'nın oğlu Veli Paşa bunlardan bazılarıdır. Bu iş o denli sıkı tutuluyordu ki emirler hem yazılı hem şifahi olarak muhatap alınan şahıslara iletilmekteydi. Şifahi usulde muhatap alınanların huylarını bilen yani onları tanıyan memurların seçilmesine de itina gösterilmekteydi. Bu yüzden Tepedelenli Ali Paşa'nın yakından tanıdığı Şehri Mehmet Efendi bu paşaların sadakatini temin için özel olarak vazifelendirildi. *BOA. KK.d 12-14/2* (7 Z 1210/13 Haziran 1796).

Askerî Tedbirlerde Karşılaşılan Zorluklar

Asker Celbi

Asker celbi konusunda söylenilmesi gereken ilk şey, Hakkı Paşa ile III. Selim'in bu işe verdikleri önem derecelerinin farklı olmasıdır. Daha önce söylenildiği gibi III. Selim için Hakkı Paşa'nın en önemli vazifesi, Sinab'ı ortadan kaldırmak olacaktır. Hakkı Paşa bu fikri paylaşmıyordu çünkü ona göre de mesele daha büyüktü; Anadolu askeriyeye ve hali hazırdaki asker toplama usulüyle eşkıya ile savaşmayı mümkün görmüyordu.⁷⁰ Bu sebeple Hakkı Paşa'nın Rumeli valiliği boyunca hoşnutsuzluğuna yol açan hususların başında asker celbi gelmiştir. Bir türlü düzene oturmayan bu mesele yüzünden kâh endişeli kâh öfkeli yazılar kaleme almış, hatta bu işin aksamasının kötü niyet eseri olabileceğini dahi ima eder olmuştur. Onun bu düşünceleri benimsemesinde mevcut askere alma düzenine uzun zamandır cephe alıyor olması da etkili olmuştur, denilebilir. Paşaya bakılırsa Avrupa tarzı bir askere alım ve talim devletin *uğursuz* gidişatına iyi gelecekti.⁷¹ Bu düşüncesinin kaynağını bilmek şu an için pek mümkün görünmüyor. Ancak, Hakkı Paşa'nın, 1787-1792 Savaşında muharebe meydanında bizzat bulunması ve Maçın bozgununa yakından şahit olması bu konudaki fikrine tesir etmiş olabilir.⁷² Zira Maçın'deki hem askerî hem idarî devlet adamlarının neredeyse tamamı mevcut askerle savaş kazanılamayacağına hemfikirlerdi.⁷³ Hakikaten Osmanlıların en büyük rakibi Rusya, Osmanlılara nazaran, çoktan çağa uygun bir askerî sisteme geçiş yapmıştı. Ordusunun kendisinden kat kat daha küçük İsveç askerleri karşısında Narv'da fena halde bozguna uğraması ile başlayan süreçte I. Petro, kökten değişikliğe giderek zorunlu olarak da vasıflandırılacak yeni sisteme geçiş yaptı.⁷⁴ Bu, onun iki ordu askerini kıyaslama şansına sahip olması demekti. Hakkı Paşa'nın layihasının tarihi bilinmemektedir. Eğer bu olaydan sonra kaleme alınmış ise burada yaşadıklarının layihaya tesir ettiği düşünülebilir.

Rumeli valiliğinin ilk döneminde Hakkı Paşa'nın maiyetine Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden çoğunluğu piyade olmak üzere, tüfekçi ve süvari askerî katılmıştır. Bolu⁷⁵, Kastamonu⁷⁶, Viranşehir ve Safranbolu⁷⁷, Canik⁷⁸, Biga, İnegöl,

⁷⁰ BOA. HAT 66-2875 (21 Za 1210/28 Mayıs 1796).

⁷¹ Ergin Çağman, III. Selim'e Sunulan İslahat Lâyihasları, Kitabevi, İstanbul 2010, s.49.

⁷² BOA. C.ML 69-3174 (8 L 1205/10 Haziran 1791); C.AS 80-3788 (Tarihsiz).

⁷³ Maçın bozgunun Osmanlı devlet adamlarının düşüncelerine etkisinin kapsamlı bir değerlendirmesi için bz. Aysel Yıldız, "Osmanlı Tarihinde Bir Ordu Boykotu: Maçın Bozgunu (1791) Akabinde Yaşanan Tartışmalar", *Cihannüma Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, II/2 (2016), 123-162.

⁷⁴ Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi, Başlangıçtan 1917'ye kadar*, TTK, Ankara, 2010, s.263-264; Brian L. Davies, "The Development of Russian Military Power", *European Warfare, Problems in Focus (1453-1815)*, (Ed. Jeremy Black), Palgrave Mcmillan, New York 1999, s. 170-179.

⁷⁵ BOA. C.AS 31-1401 (15 N 1210/24 Mart 1796). Bunlar 2 ay gibi bir süre sonra Edirne'ye varmışlardı. BOA. C.AS 604-25489 (13 Za 1210/20 Mayıs 1796).

⁷⁶ BOA. C.AS 108-4875 (9 N 1210/18 Mart 1796).

⁷⁷ BOA. C.DH 183-9147 (19 B 1210/29 Ocak 1796).

Bursa, Beyşehir⁷⁹, Kete, Yenişehir,⁸⁰ Çankırı, İskilip, Aksaray, Niğde, Kırşehir, Ankara⁸¹, Bilecik⁸² ve Trabzon'a bağlı sahil kazalarından⁸³ piyade; Bolu ve Canik'ten tüfekçi; Kocaeli⁸⁴, Bergama⁸⁵, Menteşe⁸⁶ ve Emed/Kütahya⁸⁷dan ise süvari askeri toplanmıştır. Bunun yanında daha önce birtakım yanlış işlere bulaşmış olup, sadakatine itimat edilen eski askerler de paşanın maiyetine dâhil edildi. Mesela eski bir humbaracı olan Ali Zotoğlu Abdurrahman ocaktan sürgün edilmişti. Fakat Hakkı Paşa onun yarar adam olabileceğini düşünerek maiyetine almayı onadı.⁸⁸

Daha önce ifade edildiği üzere asker celbi, Osmanlının savaş alanındaki rakipleri ile kıyaslandığında tam bir felaketti. Hakkı Paşa özelinde bakıldığında ise, işlerin yolunda gitmeyişi sadece sisteme bağlanamazdı. Bizzat kendisinin inatçı kimi zaman da hoyrat tavırları asker celbini sıkıntıya düşürmüştü. Merkezdeki memurların akıl harcı olmayan işgüzarlıkları, belki de dikkatsizlikleri insanı hayrete düşürmenin ötesinde Hakkı Paşa'nın evhamını da beslemekteydi. Mesela İstanbul, eşzamanlı olarak ve Viranşehir'den biner piyadeyi Hakkı Paşa'ya Edirne'ye göndermesini buyurdu. Viranşehir'den istenen askerler Edirne'ye sağ salim ulaşmışken; Bolu'da hiçbir hareketlenme olmayınca sadaret küçük bir tahkikata girişti ki voyvodaya gönderilen tahriratta Bolu kazaları yerine sehven Viranşehir ve Safranbolu kazaları ifadesinin yazıldığı anlaşıldı.⁸⁹ Gene Giresun'da Dizdarzade Ahmet Ağa'dan ve Canik Muhassılı Süleyman Bey'den beş yüzer tüfekçi istenmişti. Fakat Giresun ayanı Dizdarzade Ahmet Ağa var olan askeriyle zaten eşkiya ile mücadele halinde idi. Üstelik daha önceki emirlerde kendisine bu husustan bahsedilmemişti bile. Yani iyiden iyiye hazırlıksızdı. Dolayısıyla ancak yirmi tüfekçi gönderdi. Kendi sorumluluğundaki organizasyondan habersiz sadaret ise kalan tüfekçileri göndermesi için Bolu'ya müracaat etmek zorunda kaldı.⁹⁰ Yine Bursa'nın Kete kazasından yüz asker istendi; ancak Kete'ye yazılan emirde kendi kazalarının ismi yoktu, bu yüzden ikinci bir emir gönderildi. Ama bu sefer de erzak masrafının nasıl karşılanacağını bir izahı olmadığı için bunun halli biraz zaman aldı.⁹¹ Bursa tarafında ise İnegöl, Bilecik ve Köylü kazalarından iki yüz elli piyade talep

78 BOA. C.DH 183-9147 (19 B 1210/29 Ocak 1796).

79 BOA. C.AS 335-13889 (27 B 1210/6 Şubat 1796).

80 BOA. C.AS 75-3512 (21 N 1210/30 Mart 1796).

81 BOA. KK.d 12-5/1 (2 Za 1210/9 Mayıs 1796)

82 BOA. C.AS 753-31707 (13 L 1210/21 Nisan 1796).

83 BOA. C.DH 183-9147 (19 B 1210/29 Ocak 1796).

84 BOA. C.AS 335-13889 (27 B 1210/6 Şubat 1796).

85 BOA. HAT 65-2836 (26 M 1211/1 Ağustos 1796).

86 BOA. C.AS 26-1176 (13 L 1210/21 Nisan 1796).

87 BOA. C.ZB 46-2261 (25 M 2111/31 Temmuz 1796).

88 BOA. C.AS 55-2747 (Selh-i L 1210/9 Nisan 1796).

89 BOA. KK.d 12-2/4 (25 L 1210/3 Mayıs 1796).

90 BOA. KK.d 12-3/2 (23 L 1210/1 Mayıs 1796); C. DH 251-12502/2 (15 N 1210/24 Mart 1796).

91 BOA. KK.d 12-6/4 (11 Za 1210/18 Mayıs 1796); C.AS 75-3517 (19 N 1210/28 Mart 1796); 752-31689 (18 L 1210/25 Mayıs 1796).

edildiğinde bu defa sorun memurlardan değil de ahalden kaynaklanmıştı. Ahali, kendi kazalarından askere alımına itiraz etmişti.⁹² Ne olursa olsun, çoğunluğu merkezdeki memurların pay sahibi olduğu hatalar asker toplama işinin aksamasına ve zaman kaybına yol açmaktaydı.

Asker celbi kadar, acemilerle askerî bir harekâta bulunmak da meseleydi. Çünkü eşkıya ile çarpışacak askerın güzide olmasa da en azından muharebeden anlayan veya eli kılıç-tüfek tutabilecek olması bekleniyordu. Ama böyle askere sahip olmak, her zaman imkân dâhilinde olmamıştır. Herhangi bir bölgeden asker toplanması esnasında talep edilen sayı, kesindi. Yani asker toplamaya memur olan kişiler kendilerinden talep edilenden daha azını asla yollayamazlardı. Bu yüzden sayıyı tamamlama adına gönderilen rençberler, çobanlar veya çiftçiler, hem muharebede hem de sonrasında orduya yük olmaktaydılar. Zira birliklerinden firar edenler bilhassa bunlardı ve onların firarları askerlerin arasında güvensizliğin ve korkunun yayılmasına meydan veriyordu. Hakkı Paşa, tahriratlarında sıkça bu hususa dikkat çekmiş; ama istediği sonuca ulaşamamıştı. Bunun en iyi örneği Canik'tir. Canik'ten istenen bin beş yüz piyadeyi çıkarmak kaza için hayli zordu; çünkü aynı anda beş yüz tüfekçi de talep edilmişti. Canik'teki memurlar, bin beş yüz piyadeyi gönderemeyeceklerini söylemek yerine aşağı yukarı beş yüzünü rençber taifesinden tamamlamayı tercih ettiler.⁹³ Biga'da ise işler biraz daha farklı bir haldeydi. Hakkı Paşa, asker yollamakla mükellef memurların da kendi maiyetine katılmalarını önemsiyordu. Bu yüzden Biga mütesellimi Hadımzade Osman Bey'in askeriyle Hakkı Paşa maiyetine katılması emredilmişti. Lakin askeri yollamışsa da kendisi iştirak etmemişti.⁹⁴ Gönderdiği askerlerden yirmi sekizi de firara yeltenmişti.⁹⁵

Kocaeli mutasarrıfı Hüseyin Paşa, daha önce ifade edildiği üzere Hakkı Paşa'nın maiyetine alınan ilk kişiydi. Kendisinden talep edilen bin kadar süvari ile saka ve harbende (katırcı) göndermekte bir kusuru olmamıştı.⁹⁶ Fakat daha sonraki sevkîyatlarda, Kocaeli'den tüfekçiler kaçmışlardı. Üstelik gönderilen o kadar erzaka rağmen⁹⁷ askerlerin Edirne'ye varışları da hayli gecikmişti. Hakkı Paşa, kızmış olsa da Hüseyin Paşa'nın pek kabahati yok gibi görünüyordu. Zira 1794-1795 yıllarında

⁹² BOA. C.AS 753-31707 (13 L 1210/21 Nisan 1796).

⁹³ BOA. C.AS 145-6424 (7 Za 1210/14 Mayıs 1796). Bu askerler Bergos Körfezi'ndeki Ahyolu Limanına ikisi şehtiye üçü de sayıka olmak üzere toplamda beş gemiyle sevk edilmişlerdir. BOA. C.AS 739-31036 (9 Z 1210/15 Haziran 1796); 741-31130 Lef 2 (11 Za 1210/18 Mayıs 1796).

⁹⁴ Aslında Hadımzade Osman Beğin bu tavrından dolayı cezalandırılması gerekiyordu. Fakat verilecek cezanın diğer ayanları da küstürebileceği düşünülerek affedilmiştir. BOA. HAT 53-2490 (Tarihsiz). Yaşlı değil miydi bu adam oğlunu gönderiyordu galiba

⁹⁵ BOA. KK.d 12-4/1 (15 L 1210/23 Nisan 1796). Hadımzade Osman'ın gönderdiği askerler yolda tekrar teftiş tutulmuş ve kalanların çiftçi, ırgat gibi kişilerden toplanmadıkları anlaşılmış, affedilen çiftçiler de tekrar görev yerlerine gönderilmişlerdir. BOA. KK.d 12-10/1 (21 Za 1210/28 Mayıs 1796).

⁹⁶ BOA. C.AS 335-13889 (27 B 1210/6 Şubat 1796).

⁹⁷ BOA. C.AS 912-39370 (27 B 1210/6 Şubat 1796).

ekolojik denge sekteye uğramış ve yaz çok sıcak, kış ise pek sert geçmişti. Bu tarihlerde iklim bozukluğu Fransa'da ve İngiltere'de tarım üretimine feci şekilde tesir etmiş, neticede her iki ülkede de isyanlar çıkmıştır.⁹⁸ Aynı sorunun Osmanlı topraklarına da baş gösterdiği anlaşılmaktadır. 1795 yaz mevsiminde Kırkkilise, Boğdan ve Akdeniz adalarında kuraklık baş göstermişti.⁹⁹ 1796 senesi kışı Mayıs ayı gelmiş olmasına rağmen hâlâ kuvvetli bir tesire sahipti. Bunu Anadolu'nun diğer bölgelerinden yapılan asker takviyesine dair tahriratlarda görmek mümkündür. Öyle ki İstanbul, kimlerin yola çıkıp çıkmadığını dahi kesin olarak bilememekteydi. Hülâsa Hakkı Paşa bu konuda talihsizliğe uğramıştı.¹⁰⁰

Asker celbi bir ayanın nüfuzunun ve kuvvetinin önemli simgelerindendi.¹⁰¹ Bunun manası asker talep eden Paşa'nın sorun yaşamayı durumunda karşısına alacağı kişilerin pek kuvvetli ailelerden geldiklerini biliyor olmasıdır. Yani sorumlu olarak gördüğü kişiyi doğrudan suçlayıp, onunla sorun yaşamak için pek kuvvetli veya cesur olmak gerekiyordu. Hakkı Paşa cesareti ile meşhurdur; fakat bu, onun tedbirsiz biri olduğu anlamına gelmemeli ki asker toplama esnasında olanlarla yaşadığı sorunları İstanbul üzerinden halletmeyi uygun bulduğu görülmektedir. Bu konuda Hakkı Paşa'nın sorun yaşadığı en meşhur kişi, Cabbarzade Süleyman Paşa idi. Paşa, tahriratlarında Süleyman Paşa'nın kasıtlı olarak asker sevkini geciktirdiğini ima ediyordu; çünkü Süleyman Paşa'dan istenen askerler, Haziran ayı¹⁰² gelmesine rağmen henüz Edirne'ye ulaşmamıştı. İstanbul, Bozok sancağı mutasarrıfı olan Süleyman Paşa'dan Çankırı ve İskilip kazalarından altı yüz, Kırşehir sancağından yüz, Aksaray sancağından yüz elli, Niğde sancağından iki yüz elli, Ankara sancağından da dört yüz piyade toplamasını emretmişti. O da adet olduğu üzere adamlarını bu bölgelere yollamıştı; fakat Ankara, Niğde ve Aksaray'da birtakım sorunlar ortaya çıktı. Ankara ahali, sadece nefs-i Ankara kazasının hissesini, yani doksan neferi¹⁰³ verebileceklerini; bunun dışında başka şeye karışmayacaklarını ayanları vasıtasıyla bildirdi. Bunun üzerine sonucu değiştirmeyen isticval emri gönderildi; mahkemede ahali huzurunda okundu ve ahali dinleyip, dağıldı.¹⁰⁴ Kısa süre sonra, olayın aslında ayan reisi Abdülhadi Bey'in entrikası olduğu anlaşıldı. Abdülhadi Bey, önce askerlerin üzerine başbuğ kılınan Vanlı Çırağı İsmail'in aklını çelip, onu askerlerle birlikte gitmekten caydırdı. İlgili yazışmalara göre ortalığı

⁹⁸ Emmanule Le Roy Ladurie, *Kısa İklim Tarihi*, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), Doğubatu, Ankara 2021, s.70-71.

⁹⁹ Kırkkilise için bz. *BOA. AE.SSLM.III 299-17540* (1 M 1210/18 Temmuz 1785) ve *299-17531* (25 M 1210/11 Ağustos 1795); adalar için bz. *HAT 117-4746* (Tarihsiz) ve *119-4824* (Tarihsiz); Boğdan için bz. *HAT 132-5476* (11 Ra 1210/25 Eylül 1795).

¹⁰⁰ *BOA. KK.d 12-4/3* (2 Za 1210/9 Mayıs 1796); *BOA. HAT 1404-56845* (Tarihsiz).

¹⁰¹ Virginia H. Aksan, *Kuşatılmış Bir İmparatorluk, Osmanlı Harpleri (1700-1870)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011, s.89.

¹⁰² *BOA. KK.d 12-17/2* (19 Z 1210/25 Haziran 1796).

¹⁰³ *BOA. HAT 1404-56828* (Tarihsiz).

¹⁰⁴ *BOA. KK.d 12-5/1* (2 Za 1210/9 Mayıs 1796), *12-5/2* (4 Za 1210/11 Mayıs 1796); *HAT 1405-56853* (Tarihsiz).

karıştırmak için İstanozlu Arap Ali, Ayaşlı Süleyman Alemdar ve Tokmakçoğlu gibi bazı asileri, Ayaş'a ayan yapmak vaadiyle tahrik edip bölgeye gönderdi. Bunlar, Cabbarzade'nin Ayaş'taki voyvodasına saldırarak küçük çaplı isyan çıkarsalar da Cabbarzade'nin kethüdası olay mahalline giderek isyanı bastırdı. Yakalanan İstanozlu Arap Ali'yi idam etti, olayların tahrikçisi Abdülhadi Bey'i de Sinop'a sürdü. Hakikaten Cabbarzade Süleyman, en azından Ankara merkezden talep edilen doksan askeri göndermek için uğraşmış; fakat başbuğ Vanlı Çırağı İsmail de kaçtığı için askerlerin fırırından korkup bu askerleri göndermekten vazgeçmek mecburiyetinde kalmıştı.¹⁰⁵ Diğer taraftan hem Aksaray hem Niğde kazası ahalipleri askere yazılma konusunda muhalif tavır almışlardı. Zira o sıralarda Yusuf Paşa, Niğde tarafına geldiğinden bu iki yöre ahalişi paşayı ağırlamakla meşgullerdi. Nihayet, Cabbarzade Süleyman Paşa, kethüdası Abdullah'ı buralara göndererek bölge ahaliplerini ikna etmeyi başardı. Bütün bu gelişmelerden dolayı asker sevkıyatı üç ay gecikti.¹⁰⁶

Yaz mevsimi gelmesine rağmen hâlâ Anadolu'dan gelecek olan üç bin asker beklenmekteydi. Paşanın niyeti 1796-1797 kış mevsimini eşkiyaya karşı askeri operasyonlarla geçirmektir; ancak yetersiz asker gücü yüzünden takviye gelmesini beklemek durumundaydı. Kendi tabiriyle *başı bağı* yani çiftçi, rençber vb. köylü makulesi olmayan askerlere muhtaçtı. Hakkı Paşa'nın Anadolu askerini bu kadar istemesinin diğer sebebi de Rumeli ayanlarına ve onların sekbanlarına güveninin olmayışındır. Bundan ötürü önemli bir görev verdiği ayanın arkasından kontrol amaçlı olarak başkasını göndermek zorunda kalıyordu. Örneğin, Palaslı'yı Gümülcine tarafına yolladığında arkasından Bolu Voyvodası Çalıkzade Hüseyin'in tüfekçilerini de göndermişti. Bu askerler yalnızca ayan sekbanlarının fesadına değil aynı zamanda bunların Kara Hasan İsa ve Molla Ali gibi bölgedeki eşkiya ile ittifakına mani olabilecek emniyet supabı vazifesini de ifa etmekteydiler.¹⁰⁷

Asker toplamadaki aksaklıklar bunlarla sınırlı değildi. Hakkı Paşa, Mentеше'den en az beş yüz piyade istediğinde yine bir gecikme söz konusu oldu. Bu kere Mentеше müteselliminin sadece asker toplamakla değil de tersane-i amire için Bodrum tarafında inşa edilmekte olan kalyonun gözetimi ile de meşgul olduğu ortaya çıktı. Dolayısıyla adamlarının bir kısmını buraya tahsis etmişti ve haliyle

¹⁰⁵ BOA. KK.d 12-5/1 (2 Za 1210/9 Mayıs 1796), 12-5/2 (4 Za 1210/11 Mayıs 1796); HAT 1462-40 (Tarihsiz); 1404-56844 (29 L 1210/7 Mayıs 1796). Cabbarzade Süleyman Bey maarifetiyle Çankırı kazasından gönderilecek olan iki yüz elli piyade toplanıp, yola çıkarılmışsa da başlarında bulunan Şeyhzade başbuğ, ulemeden ve yaşlı olduğu için askerler, ahalinin önde gelenleri ve erbab-ı istihkak Askerperver Mehmet Emin'i başbuğ seçmişlerdir. Şeyhzade başbuğ da İstanbul'a gelip, mevzuu anlatmış, hakikaten yaşlı olduğu ve askere başbuğluk yapabilecek durumda olmadığı anlaşıldığından Mehmet Emin'in başbuğluğuna onay çıkmıştır. BOA. KK.d 12-10/3 (23 Za 1210/30 Mayıs 1796), BOA. HAT 1404-56845 (Tarihsiz); HAT 1405-56853 (Tarihsiz).

¹⁰⁶ BOA. HAT 1404-56797 (Tarihsiz); 1404-56828 (Tarihsiz); 1405-56853 (Tarihsiz).

¹⁰⁷ BOA. HAT 66-2875-A (21 Za 1210/28 Mayıs 1796).

Hakkı Paşa'nın bu talebi yerine getirilemedi.¹⁰⁸ Hakkı Paşa, asker toplamaya memur olanların aynı zamanda tertip edilen neferlerin de başında bulunmasında ısrarcı idi. Bolu tarafından gönderilecek askerler için Çalıkzade Hüseyin'i istemişti. Fakat Çalıkzade de tıpkı Mentеше mütesellimi gibi gemi inşaatı görevinde yer almaktaydı ve Ereğli'de inşa edilen kalyonlara kereste kesimi ile meşguldü¹⁰⁹ ki bu iş de en az asker toplama kadar acildi. Yine de teklif edilip ancak ısrar edilmemesi uygun görüldü.¹¹⁰ Biga tarafında ise asker işinin gecikmesinden mütesellim Hadımzade sorumlu tutuldu. Sicili zaten pekiyi olmayan Hadımzade Osman, Alo Paşa zamanında da türlü bahanelerle işlerini ağırdan almasıyla biliniyordu. Bu sebeple onu korkutup harekete geçirmek için Esmâ Sultan'ın kethüdası Ömer Ağa'nın bir tekid mektubu kaleme alması kararlaştırıldı. Zira Ömer Ağa, Biga mukataası mutasarrıfı idi. Emed kazasından da üç yüz süvari istenmişti. Hakkı Paşa bu askerlerin Karaosmanzadeler marifetiyle gönderilmesinden yanaydı. Lakin Nasuhzade'nin Karaosmanzadeler ile arası açıktı ve Karaosmanzadeler'e hitaben yazılacak bir emir Nasuhzade'nin tepkisine ve belki de asker göndermemesine sebebiyet verecekti. Bu yüzden İstanbul, Nasuhzade'ye de hitaben bir emir gönderilmesine ve tedbiren sadareten de bir tekid tahriratının kaleme alınmasının bu işi çözeceği fikrinde idi. Yine Lapseki'den ayan Seyyid Ali'ye asker toplaması emredilmişti. Hâlbuki Seyyid Ali hem İstanbul'da idi hem de işe yaramaz biri olarak kabul edildiği için ayanlıktan el çektirilmişti. Onun yerine Karahisar-ı Sahib ileri gelenlerinden Mollazade Ahmet Ağa marifetiyle iki yüz elli asker toplanmasına karar verildi. Canik'teki askerler ise kara yoluyla gelmeleri imkân dahilinde olmadığı için deniz yoluyla gönderildiler.¹¹¹

Hakkı Paşa'nın planı öncelikle Edirne ve civarını temizlemektir. Kış boyu Gümölcine'de ikamet edip, askerî planlarını icra etmeyi düşünüyordu. Bunun için Bergama tarafından Karaosmanzadeler'in göndereceği askere güvenmekteydi. Hakkı Paşa'ya göre mevcut askere üç bin kadar ilave edilmesi eşkiya maslahatında kışı atlama için yeterli olacaktır. Ağustos ayı gelmesine rağmen ancak altı yüz süvari gönderilmişti. Üstüne Karaosmanzade Ömer Ağa gönderdiği askerlerin başında olmadığı gibi askerler de güzide değillerdi. Öfkesini gizleyemeyen Paşa, İstanbul'dan müsaadeye mahal bırakmayacak bir emrin Karaosmanzade Ömer Ağa'ya ulaştırılmasını ve bu defa yarısı piyade yarısı süvari olmak üzere tam dört bin asker istedi. İşlerin aksamaması adına sadık bir kapıcıbaşı tayini ile de tedbir alınmasını İstanbul'dan rica etti.¹¹² Sadaret ise Ömer Ağa'dan konuya dair bir

¹⁰⁸ BOA. C.BH 233-10897 (29 L 1210/7 Mayıs 1796).

¹⁰⁹ BOA. C.BH 7-304, Lef 2, (28 M 1210/14 Ağustos 1795); C.BH 251-11618 (5 B 1210/15 Ocak 1796).

¹¹⁰ BOA. C.BH 233-10897 (29 L 1210/7 Mayıs 1796). Toplanan askerlerin bizzat Çalıkzade veya münasip bir başbuğ aracılığıyla yollanmasına dair emir için bz. BOA. C.AS 31-1401 (15 N 1210/24 Mart 1796).

¹¹¹ BOA. C.BH 233-10897 (29 L 1210/7 Mayıs 1796).

¹¹² BOA. HAT 65-2836 (26 M 1211/1 Ağustos 1796).

savunma talebinde bulundu. Ömer Ağa, ifadesinde tasarruflarında bulunan yerlerin Osmanlı ordusu için süvari yetiştirdiğini, buna rağmen kendisinden daha önce talep olunan bin beş yüz neferin beş yüzü piyade olmak üzere tertip ettiklerini söyledi.¹¹³ Karaosmanzadeler'e o ana kadar hep süvari talebi gelmişti ve bu kadar piyadeyi bir araya getirmeleri neredeyse imkânsızdı. Ellerinde olan piyadeler de zaten vazifelilerdi ve derbend muhafazası için çoktan gönderilmişlerdi.¹¹⁴

Aslında Karaosmanzade Ömer, asker talebini yerine getiremeyeceğini ta Mayıs ayında söylemişti.¹¹⁵ Fakat Hakkı Paşa, bu konuda garip bir şekilde ısrar edince, eski defterler yeniden açıldı ve Karaosmanzadeler'den daha önceleri piyade istendiğine dair bir kayıt bulunamadı. Karaosmanzadeler'den hem Hacı Ömer hem de Hacı Mehmet sefer zamanında asker tahriri işinde görev almış tecrübe sahibi şahıslardı. İstenilen askeri toplamalarının mümkün olmadığı herkesin malumuydu. O kadar piyadeyi toplamaya kalkarlarsa çiftçi, çoban veya rençberlerin askere alınmaları kaçınılmaz olacaktı. Diğer taraftan Hakkı Paşa işe yarar adam toplanılmasında son derece ısrarcıydı ki toplanılacak askerler Hakkı Paşa'yı tatmin etmeyecekti. Yani Hacı Ömer Ağa'nın daha fazla asker göndermesi İstanbul'un nazarında akıl kârı değildi. Bin beş yüz süvari Karaosmanzadeler için yeterli idi; kalan bin beş yüz piyadenin Altıkulaçzade ve Çalıkzade Hüseyin gibiler vasıtasıyla Anadolu'nun diğer yerlerinden toplanması kararı alındı. Hakkı Paşa buralardan yollanan askerlerden de şikâyetçi olduğu için Canik vesair mahallerden asker yazılması ve bunların masraflarının doğrudan devlet tarafından karşılanması tavsiye edilip, hakeza bu konuda istiklal maddesi hatırlatılarak kararın Hakkı Paşa tarafından verilmesi istendi¹¹⁶ ve Hakkı Paşa'nın kararı neticeyi hasıl olmadan kıs geldi. Bir süre sonra da Hakkı Paşa vazifeden el çektirildi.

Askerî Firariler

Hakkı Paşa'nın valilik sürecindeki yazışmalarında fazlaca yer bulan hususlardan birisi de asker kaçakları yani firarilerdi. Gerçi askerî firariler ne Hakkı Paşa'nın ve ne de sadece imparatorluğun meselesiydi. Avrupa'nın her yerinde yaygın şekilde görülebilen bir vaka-yı âdiyyeden idi. Avrupa'da firarın önüne geçmek için askerlere mal sahibi olma ümidini aşılacak olan yağma hakkının tanınması gibi birtakım tedbirler alınmıştı. Ama bu her zaman işe yarar bir önlem olmadı.¹¹⁷ Bu sebeple tıpkı Osmanlı'da olduğu üzere Avrupa'da da firariler idama mahkûm edilebiliyorlardı. Habsburg ordusunda sıklıkla uygulanan idam cezası,

¹¹³ BOA. C.AS 33-1501 (Evasıt-ı N 1210/24 Mart 1796).

¹¹⁴ İstanbul da Karaosmanzade'nin piyade göndermesinin mümkün olmayacağı fikrinde idi. BOA. HAT 1404-56835 (Tarihsiz).

¹¹⁵ BOA. KK.d 12-6/3 (11 Za 1210/18 Mayıs 1796).

¹¹⁶ BOA. KK.d 12-20/2 (4 S 1211/9 Ağustos 1796).

¹¹⁷ Geoffrey Parker, *Askerî Devrim, Batı'nın Yükselişinde Askerî Yenilikler 1500-1800*, (Çev. Tuncay Zorlu), Küre Yayınları, İstanbul 2006, s.97.

İspanyol ve Fransız orduları için de firarlara bir çözüm olarak tercih edilmişti.¹¹⁸ Fransa'ya bakıldığında firari asker meselesinin 18. yüzyılın devlet adamlarını hayli uğraştırdığı görülür. Firar kabahatinin cezası 1775'e kadar resmî olarak idamdı. Bu tarihten sonra yeni bir hukuki düzenlemeye gidilerek; asker kaçakları zorla kamuda çalıştırılmak gibi bedenî yükümlülöklere tabi tutuldular. Hatta gönüllü dönüş fırsatı dahi tanındı.¹¹⁹

Firariler konusunda Osmanlıların ise hukukî bir yol izlemekten ziyade meseleyle muhatap olan Paşa'nın şahsî tecrübesini ve inisiyatifini tercih etmiş olduğu görölmektedir. Dolayısıyla Hakkı Paşa, kısa vadede çözüme kavuşmayacak bir mesele ile yüzleşmek ve bunun üstesinden gelmek zorunda kalmıştı. Daha asker toplarken başlayan firarlar, eşkiya ile çarpışma esnasında hız kaybetmeden devam etti. Bir firar durumunda Hakkı Paşa gibi sert tabiatlı birisi için olağan şey firarilerin sert bir şekilde cezalandırılmaları ve genelde de idam edilmeleri idi. Mesela Kocaeli'den gönderilip, firara teşebbüs eden yirmi yedi tüfekçiyi paşa idam ettirmişti. Ancak bir süre sonra işler değişmeye başladı. Eşkiya ile muharebe ettikçe insan sayısının önemi artmaya başladı. Yine de firariler için bazı tedbirler almayı da kaçınılmaz buldu Hakkı Paşa. Mesela Hadımzade Osman'ın kaçan askerleri kısa sürede yakalanıp Tekfurdağı'nda hapsedildiler. Sonrasında firar edenlerin Anadolu tarafına geçmelerinin engellenmesi için emirler çıkarıldı. Firar edenler olursa kendi başbuğları da cezalandırılacaktı. Asker kaçaklarının memleketlerine dönmeleri suçlarının karşılıksız kalacağı manasına gelmeyecekti. Yani onlar için “*selamet-i mutasavver*” yoktu.¹²⁰

Ne tedbir alınırsa alsın, firari meselesine bir çözüm bulunamadı. İstanbul, bunun sebebini bilhassa paşadan soracak derecede rahatsızdı. Çünkü kaçanlar içerisinde doğrudan paşanın maiyetinde olanlar da vardı.¹²¹ Hakkı Paşa firariler için iki esaslı sebebi kabul ediyordu. Birincisi, sakıncalı kabul edilen kimselerin zaruri istihdamlarıydı. Böylelerinin orduya katılmaları meseleyi çatallaştırmaktaydı aslında. Bunların varlığı bir taraftan eşkiyayı kuvvetlerini bölmeye zorlarken; öteki taraftan firarları teşvik etmekteydi. İkinci sebep, askerın zamanında toplanmaması idi ki Anadolu'dan Hakkı Paşa tarafına gönderilmeyen askerler için tehdit içeren emirler yazılmak mecburiyeti doğmuştu.¹²² Yaz mevsiminin ortasında firara cesaret edenlerden İstanbul'a ulaşmadan yakalanan olursa tekrar Edirne'ye gönderiliyordu.

¹¹⁸ Geoffrey Parker, *The Army of Flanders and the Spanish Road (1567-1659)*, Cambridge University Press, London and New York 1975, s.215-216.

¹¹⁹ Naoko Seriu, “Le regret d'avoir déserté : une posture du soldat au XVIIIe siècle (France)”, *Nuevo Mundo Mundos Nuevos* [En ligne], Colloques, (06.10.2022).

¹²⁰ BO.A. KK.d 12-4/1 (15 L 1210/23 Nisan 1796). Hadımzade Osman'ın gönderdiği askerler yolda tekrar teftiş edilmiş ve kalanların çiftçi, ırgat gibi kişilerden toplanmadıkları anlaşılmış, affedilen çiftçiler de tekrar görev yerlerine gönderilmişlerdir. BO.A. KK.d 12-10/1 (21 Za 1210/28 Mayıs 1796).

¹²¹ BO.A. KK.d 12-18/2 (1 M 1211/7 Temmuz 1796).

¹²² BO.A. KK.d 12-18/3 (14 M 1211/20 Temmuz 1796).

Eğer İstanbul'a veya Anadolu'ya geçmeyi başarır da o taraflarda yakalanırsa da hapsediliyordu. Tıpkı Hakkı Paşa gibi İstanbul da firarilerin durumu karşısında çaresiz kalmıştı. Çiftçi ve rençberlerin cezalandırılmalarının ibretlik bir durum olamayacağı kanaati hasıl olunca da bunların cezaları kaldırılarak Hakkı Paşa tarafına bir kez daha gönderildiler. Hakkı Paşa da son bir tedbir olarak Edirne'deki ahaliyi, Müslüman veya gayrimüslim ayırt etmeksizin mahalle mahalle deftere kaydettirip, kefaletle bağladı.¹²³ Zira firarilerin *başsız ve buğsuz*lardan ibaret olmadığını, bilhassa çarpışmaların arttığı dönemlerde Rumeli ayanlarının Arnavut sekbanlarının¹²⁴ veya doğrudan Paşa'nın maiyetine verilmiş ocaklı humbaracıların¹²⁵ bile kaçtıklarını göz ardı etmemek lazım. Bunun yanında sadece Edirne'deki askerler değil; aynı zamanda yolda olanlar da kaçmaktaydı ve bunun da önünü almak pek kolay olmuyordu. Kütahya tarafından Emed ayanı Nasuhzade Koca Ali'den¹²⁶ üç yüz süvari talep edilmişti. Firar neticesinde ancak yüz yetmiş altısı Edirne'ye ulaşmıştı.¹²⁷ Hakkı Paşa, valiliği süresince bu mesele ile uğraşmak zorunda kaldı. Firari sorununu kesin biçimde halledemesi; ama buna mani olmak için ciddi bir çaba sarf etti. Hatta başka konularda aldığı tedbirleri firariler mevzusuna faydalı olacak şekilde kullanmasını da bildi. Bu tedbirler içerisinde en dikkat çeken kefalet sisteminin uygulanışı olmuştur.

Sosyal Tedbir Olarak Kefalet Sistemi

Hakkı Paşa'nın I. Rumeli valiliği döneminde uyguladığı en iyi tedbirin sosyal karakteri olan olduğunu kefalet sistemi olduğunu söylemek gerekir. Dönem kaynakları da bu sistemin uygulanışından övgüyle bahsederler.¹²⁸ Şahsi olduğu kadar umumi olarak da uygulanabilen kefalet sistemi, ahalinin birbirinden sorumlu tutulmasını benimseyen İslam toplum anlayışının bir yansıması olup, umumi kefalet uygulaması sosyal hadiselerde sıkça başvurulan önlemlerdendi. Mesela kargaşanın, kaçgunun bitmek bilmediği Celali isyanları esnasında da kullanılmış bir usuldü. Hem suhteler hem de köylüler Celali isyanlarında kefaletle birbirine bağlanmışlardı.¹²⁹ Paşanın valiliğindeki uygulama İstanbul'un mu yoksa kendisininin

¹²³ BOA. HAT 205-10686 (Tarihsiz).

¹²⁴ BOA. KK.d 12-43/1 (29 Ca 1211/30 Kasım 1796).

¹²⁵ BOA. HAT 48-2318-C (10 Ra 1211/13 Eylül 1796).

¹²⁶ Koca Ali için arşiv kataloglarında Amid kazası sıkça geçse de bunun Emed yerine yanlış okumadan kaynaklandığı aşıkardır. Koca Ali'nin Amid kazası ayanı olarak gösterildiği bir örnek için bz. BOA. HAT 197-9920 (Tarihsiz).

¹²⁷ BOA. C.ZB 46-2261 (25 M 2111/31 Temmuz 1796).

¹²⁸ "...bir karyeden bir karyeye a'yânun mürür kağıdı olmadıkça gitmek mümkün olmadığından başka, iltizâmca ve vüzerâ etbâ'ı dahi bizmet eylediği vezîrden me'zûn olmadıkça bir gayri mahalle gidemeyüb..." Câbi Ömer Efendi, *Câbi Târîhi (Târîh-i Sultân Selîm-i Sâlis ve Mahmûd-ı Sâni) Tablîl ve Tenkidli Metin*, I, (Haz. Mehmet Ali Beyhan), TTK, Ankara 2003, s.64.

¹²⁹ Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası Celali İsyânları*, Cem Yayınları, İstanbul 1995, s.83; 267-270.

inisiyatifiyle mi oldu, şimdilik bilinmiyor; fakat paşanın valiliğinden önce kaleme aldığı layihası, kefalet sisteminin gerekliliğini daha önceden düşünmüş olduğunu gösterir. Yani valiliği dönemindeki uygulama, bir yerde paşanın layihasındaki teorik tedbirlerin sahadaki pratiğini cisimleştirir. Hakkı Paşa, başıboş gezmenin eşkıyalığı besleyen bir unsurlardan biri olduğuna inanıp, bunu yasaklamanın mühim bir faydası olacağını düşünüyordu.¹³⁰ Dolayısıyla sıkı şekilde uyguladığı kefalet sisteminin sadece eşkıyayı ortadan kaldırmaya yönelik olmadığı eşkıyanın türemesini önlemeyi de amaçladığı anlaşılmaktadır.

Kış bitmeden eşkıya yatağı olarak bilinen Rusçuk tarafında bazı tedbir alınmaya başlanmış, Rusçuk sakinleri kefaletle tabi tutulmuşlardı.¹³¹ Aynı dönemde Edirne civarındaki Kırkkilise'nin köyleri ve mahalleleri Hakkı Paşa'nın bir buyruğusu ile kefaletle birbirlerine bağlandılar.¹³² Eşkıya ile çarpışmaların başlamasıyla kazalarda ahalinin de mesuliyet sahibi olması adına kefalet sistemi devreye sokuldu. Kefalet daha sonra Hakkı Paşa'nın harekât üssü olması sebebiyle Edirne'de hayata geçirildi. Edirne'deki tüm ahali mahalle mahalle deftere kaydedilip; kefaletle bağlandı.¹³³ Akabinde konum itibarıyla Edirne'ye yakın olan yerlerde adeta İstanbul'un önüne set olacak şekilde bir kefalet hattı kuruldu. Evvela Hayrabolu kazası ahali uygulamaya dâhil edildi. Aksi yönde hareket edip, eşkıyaya yardım ve yataklık eden veya maddi yardımda bulunanlar idam edilecekti. Osmanlı hukukunda ahalinin devletin emirlerine uymaması durumunda topyekûn cezalandırılması da söz konusuydu. Buna *nezre kesilmek* dendiği gibi maddi olarak verilen cezaya da *nezir akçesi* adı verilirdi.¹³⁴ İşte bu yüzden her kefaletle bir de nezir akçesi ilave edildi. Hayrabolu ahalisinin itaatsizliği tespit edilirse onlara kesilecek nezir akçesi yalnız kasabadan olmak üzere on bin kuruştur.¹³⁵ Daha sonra İskece ile Filibe arasındaki Ahi Çelebi kazası ahali de nezre bağlandı. Bunun yanı sıra Ahi Çelebi'de bulunan ve haydutların üs olarak kullandığı tam yirmi bir kale ahali tarafından yıkıldı. Bilhassa Sinab'ın önemli mevkielelerinden olması hasebiyle bu kaleler yıkıldı.¹³⁶ Bir müddet sonra Çorlu¹³⁷ için 4.000 kuruşluk bir nezir akçesi belirlendi.¹³⁸ Burayı eşkıya yatağı olan Tatarpazarı (Pazarcık) kazası takip etti.¹³⁹ Bir

¹³⁰ "...Bi-vech ve bilâ-tezkire efendilerini terk ü fedâ eden etbâ'ını âharı kabul itmeyüb ve bilâ-tezkire geşt ü güzâr eden etbâ'ı şüretinde olan haveneyi kazâlar dahi müsafir idinmemesi mukhem târik rabt olunub..." Ergin Çağman, III. *Selim'e Sunulan İslabat Lâyihaları*, Kitabevi, İstanbul 2010, s.49.

¹³¹ BOA. KK.d 804 (N 1210/Mart 1796).

¹³² BOA. A.DVN.d 838 (10 N 1211/19 Mart 1796).

¹³³ BOA. KK.d 12-18/3 (14 M 1211/20 Temmuz 1796); HAT 205-10686 (Tarihsiz).

¹³⁴ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, II, MEB, İstanbul 1993, s.691-692.

¹³⁵ BOA. D.BŞM.d 6429, 1, 35/4. (1 Z 1210/7 Haziran 1796).

¹³⁶ BOA. KK.d 12-34/1 (7 Ra 1211/10 Eylül 1796); C. ZB 9-438 (1 Ra 1211/4 Eylül 1796).

¹³⁷ Çorlu'daki Dağlı eşkıyası ile mücadele için bkz. Pınar Doğanay, "Çorlu Kazası ve Çevresinde Eşkıyalık Hareketleri (1791-1808)", *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 21/2 (2021), ss.143-161.

¹³⁸ BOA. C.DH 79-3948 Lef 1 (25 N 1211/30 Ağustos 1796).

¹³⁹ BOA. KK.d 805 (11 R 1211/14 Ekim 1796).

sonraki yer Samakov idi. Arnavut sekbanların haylice ve eşkiya ile ortak olduğu Samakov, Pazarcık ile Köstendil arasında stratejik bir mevkiye idi ve demir madencilği ve üretimi ile meşhurdur. Eşkiya buraya tasallut ettiğinde demir satışını engelliyordu. Yaz mevsiminin ortalarında burası eşkiyaca tahrip edilip, ham demir satışı eşkiyanın kontrolüne geçmişti.¹⁴⁰ Bu vakadan sonra, Ekim ayında Samakov da kefalet sisteminin bir parçası oldu.¹⁴¹ Hakkı Paşa, ilerleyen dönemde Pasbandoğlu'nun isyan hareketine kalkışacağına dair duyuların dolaşmaya başladığında Balkan'ın beri tarafını adeta bir çembere almaya karar verdi ve güneybatıda Drama ve Zihne¹⁴², yukarıda kuzeybatıda Nevreko¹⁴³ ve Razlık¹⁴⁴, akabinde kuzeyde Köstendil-Akça Kazanlık¹⁴⁵-Çırpan ve Nevreko¹⁴⁶ güneybatısındaki Demirhisar, Kazanlık'ın güneydoğusundaki Zağra-i Atık kazaları ve ahalileri için de nezir akçeleri tayin edildi.¹⁴⁶ Drama, Zihne, Nevreko ve Razlık ahalileri kazalarına eşkiya gelir veyahut orada ortaya çıkarsa belde ahalileri eşkiyayı yakalayıp, ayanlarına teslim etmekle yükümlü hale getirilmişlerdir. Ayanlar da Rumeli valisine bu eşkiyayı gönderecektir. Sözlerini tutmadıkları takdirde Zihne ayanı kendi cebinden olmak üzere yirmi beş bin, Nevreko ayanı on bin ve Razlık ayanı beş bin kuruş,¹⁴⁷ Akçakazanlık ayanı on bin kuruş,¹⁴⁸ Demirhisar ayanı da yine aynı meblağı ödeyecekti. Son olarak Selanik Drama sancağında yedi yaşından büyük kim varsa kefalete tabi tutuldu. Kefalet muhalefet edenler hapis cezasına çarptırılacaktı. Selanik için istenen nezir akçesi civardaki en yüksek miktardı: Kırk bin kuruş.¹⁴⁹ 1797 yılının kış mevsimi biter bitmez bu defa Sofya ahalisi için aynı tedbir uygulandı ki kışa doğru çok sayıda eşkiya buraya sığınmıştı.¹⁵⁰

Hakkı Paşa ve Sinab'ın Çetin Mücadeleleri

Bahar mevsiminde hazırlıklarını tamamlayan Hakkı Paşa, eşkiyaya karşı askeri mücadele planını uygulamaya başladı. Mayıs ayı geldiğinde Hakkı Paşa'nın ortadan kaldırmak için uğraştığı ilk namlı eşkiya Sinab oldu. Onun bu mücadelesi, büyük bir ihtimalle, daha valiliğe atanırken planlanmıştı. Çünkü III. Selim'e göre

¹⁴⁰ BOA. C.DRB 20-982 (21 S 1211/26 Ağustos 1796).

¹⁴¹ BOA. A.DVN.d 842 (25 R 1211/28 Ekim 1796).

¹⁴² BOA. A.DVN.d 840 (10 R 1211/13 Ekim 1796).

¹⁴³ BOA. A.DVN.d 839 (15 Ra 1211/18 Eylül 1796).

¹⁴⁴ BOA. A.DVN.d 841 (15 R 1211/18 Ekim 1796).

¹⁴⁵ BOA. A.DVN.d 843 (11 C 1211/12 Aralık 1796).

¹⁴⁶ BOA. C.ZB 9-419 (22 Ca 1211/23 Kasım 1796); 8-372 (22 B 1211/21 Ocak 1797); C.DH 10-497 (18 N 1211/17 Mart 1797); D.BŞM.d 6532 (11 Za 1211/8 Mayıs 1797); D.BŞM.d 6525 (10 Ca 1211/11 Aralık 1796).

¹⁴⁷ BOA. C.DH 33-1624 (17 Ca 1211/18 Kasım 1796); MAD.d 20367 (13 C 1211/14 Aralık 1796); AE.SSLM.III 307-17917 (3 N 1211/2 Mart 1797).

¹⁴⁸ BOA. A.DVN.d 843 (11 C 1211/12 Aralık 1796).

¹⁴⁹ BOA. NFS.d 4543 (17 R 1211/20 Ekim 1796).

¹⁵⁰ BOA. DBŞM.d 6526 (11 N 1211/10 Mart 1797)

Sinab'ın ortadan kaldırılması paşanın diğer işlerinin tamamından daha önemliydi.¹⁵¹ Rus belgelerine bakılırsa Sinab, meşhur kalelerinden Ali köyüne altı yüz kadar adamıyla sığınmıştı.¹⁵² Onun kalesine sığındığında amaçladığı şey aslında yeni kudretli valiye meydan okumaktan başka bir şey değildi. Onu kalesinde veya kale dışında ele geçirmek için evvela Osmanlı askerlerinin harekât üssü olarak Ali köyüne yakın Ahi Çelebi köyü seçildi. Ardından, bu işin başına iki Ahmet Ağa'yı memur edildi. Bunlardan birincisi, Tırnova ayanı hassa silahşörlerinden Kara Ahmet Ağa idi.¹⁵³ Diğeri ise kapıcıbaşı Haffafzade Ahmet Ağa idi. Hakkı Paşa, onların emrine İzladi ve Zağra sekbanları ile Menteşe'den gelen askerleri verdi. Sofya mütesellimi de bin kadar askerle olası kaçış güzergâhında bulunan Bana köyüne yerleştirildi. Böylece Sinab'ın etrafı sarılmış oldu.¹⁵⁴ Drama nazırı Mehmet Halil ile İskeçeli olarak zikredilen bir diğer memur da kuşatmaya takviye olarak gönderildi. Kara Ahmet'in ilk işi, Sinab'ın firar etmek için kullanabileceği geçitleri ve bentleri tutarak onun etrafını sarmaktı.¹⁵⁵ Eşkiyanın olası bir yardımına mani olmak üzere Kara Ahmet'i Ahi Çelebi ile Sinab'ın arasına yerleştiren Hakkı Paşa, ayrıca süvari tüfekçibaşını da Sinab'ın muhtemel kaçış yolları için kalesinin ön taraflarına mevzilendirdi. Sofya mütesellimi, Kazanlık ve Zağra ayanları da kendi bölgelerinde hazır beklemekteydi. Hakkı Paşa, mevcut askerlerini üç kola ayırdı. Birinci kol, dairesinden kalan pek az askerdı ve bunlarla beraber valilik merkezi Edirne'deydi. İkinci kol, Sinab'ın üstüne gönderilmişti. Üçüncü kola gelince onlar da hem de olası bir eşkiya isyanına karşı Gümülcine'ye mevzilendirilmişti.

94 İki şey Hakkı Paşa'yı çok düşündürmekteydi. Evvela, Anadolu'dan takviye asker istemek zorundaydı. Daha önce de bahsedildiği üzere asker sevki uzun bir süreç gerektiriyordu ve gönderilen askerler beklenen düzeyde çıkmamışlardı. “Eğer biz bu Anadolu askerine bakaydık Alimallahu Teâlâ gayet fena olur idi.” diyen paşa, onları sadece kuşatmanın en gerisindeki köylerde tutmayı düşündü. Kara Ahmet, bin kadar Anadolu askeri ile köyü kuşatmak için yola çıktığında yedi yüz elli kadarını gerideki köylerde bırakarak, sadece iki yüz ellisi ile köyü muhasara etti. Paşayı düşündüren ikinci husus ise sadakattı. Zira bu kelime, Hakkı Paşa için bütün başarısının anahtarı manasına geliyordu: “Şu Sinab'ın muhasarasına memur olanlar sadık iseler, Alimallahu Teâlâ hiçbir şeye hacet yokdur, Sinab'ın hakkından gelirler; yok sadık değiller ise havalara itidal geldi, elbette Sinab firar eder...”¹⁵⁶ Ona göre; bütün başarısızlıklar aslında devlet erkânının sadakatsizliğinden mülhemdi.¹⁵⁷ Kısa bir müddet sonra Hakkı Paşa'nın korktuğu başına geldi. Kara Ahmet, emrindeki

¹⁵¹ BOA. HAT 66-2875 (21 Za 1210/28 Mayıs 1796).

¹⁵² Vera Moutaftchieva, *L'anarchie dans les Balkans à la fin du XVIII siècle*, Isis Press, İstanbul 2005, s.128.

¹⁵³ BOA. C.DH 105-5235 (4 L 1211/2 Nisan 1797).

¹⁵⁴ BOA. KK.d 12-7/1 (13 Za 1210/20 Mayıs 1796).

¹⁵⁵ BOA. HAT 66-2875 (14 Za 1210/21 Mayıs 1796).

¹⁵⁶ BOA. HAT 65-2828-A (Tarihsiz).

¹⁵⁷ BOA. HAT 65-2828-A (Tarihsiz).

Zağra-1 Atık sekbanlarının beş para etmez askerler olduğunu ve bunlarla Sinab'ı ele geçirmesinin mümkün olmadığını Hakkı Paşa'ya dert yanarak anlattı ve destek kuvvet istedi. Böylece kuşatma işi sürüncemede kalmış oldu.¹⁵⁸

Hakkı Paşa, aslında daha ilk denemesinde Sinab'ı ortadan kaldırmaya pek yaklaşmıştı. Paşanın casusu olma ihtimali pek yüksek olan Ahi Çelebi'den Süleyman Ağa'nın kardeşi denilen bir şahıs, Sinab'ın kalesi olarak adlandırılan Ali köyünün hemen dışında Sinab'ın adamlarından birinin evine sızmayı başarıp, burayı havaya uçurdu. Zayıat pek büyüktü. Sinab, üçü gözdesi tam yirmi altı adamını kaybetti. Hemen akabinde Sinab'ın kalesine hücum edildi ve köye varışta üç tepe üzerinde bulunan şarmpol ve metrisler alındı. Bu şarmpol, su kalesi olarak tabir olunan sağlam, palankaya benzer binanın yakınındaydı. Burası alınınca ilk iş köyün suyunu kesmek oldu. Ardından köyün hemen altında bulunan yedi-sekiz hane ele geçirildi. Kalenin iki kulesi vardı ve bir de altında zahire ve cephanesi olan kargir camisi vardı. Etrafında eşkıya ile dolu otuz köy evi bulunmaktaydı. O an itibarıyla bunların yirmisi alınmıştı. Dolayısıyla eşkıyanın elinde cami ile birlikte on hane ve iki kule kalmıştı. Fakat başarı kısa sürdü. Çünkü alınan mevkiiler, kuleyi dövecek olan topları çıkarmak için kullanışlı yol yoktu. Aslında zikredilen yollar, kuşatma için henüz yapılmıştı. Yapımı için uzun mesai harcanan yolların topları tepeye çıkarmak ve kalenin etrafını sarmak için hiç kullanışlı olmadıkları görüldüğünde bunun stratejik hata olduğu anlaşıldı. Böylece beyhude çaba sarf edildiği anlaşılınca kaleye köyün üst taraftan girme kararı alındı. Ama bu, başka yeni yollar açılması ve muhasaranın büsbütün gecikmesi demektir. Gerçi yeni toplar ve humbaralar kısa sürede gelmiş, elli kadar amele de gece gündüz çalışarak yeni yollar yapmışlardı. Nihayet yeni yollar vasıtasıyla kale zeminine yaklaştırılan toplarla ve havanlarla su kulesinin duvarları dövülmeye başlandı. Lakin kalenin içerisine girilemiyordu: çünkü kalenin düşürülmesi için daha fazla cephaneye ihtiyaç vardı.¹⁵⁹ Her iki Ahmet Ağa da aynı fikirdeydiler: Kuşatma için acilen üç bin kadar asker ile yeni top ve humbaraya ihtiyaç vardı. İşin kötü tarafı, Hakkı Paşa, onların taleplerini karşılayacak güce sahip değildi ve sevkiyatı İstanbul'un organize etmesi gerekiyordu.¹⁶⁰ Aylarca sürebilecek böyle bir organizasyon olsa olsa Sinab'ın kaçmasına fayda sağlardı. Olaylardan haberdar olan III. Selim, hayıflanıp duruyordu.¹⁶¹ Kendisi Sinab'ın ortadan kaldırılmasını son derece önemsemekteydi ve Hakkı Paşa'nın ne yapıp edip Sinab meselesini bitirmesini istiyordu.¹⁶² Hakkı Paşa ister istemez takviye kuvvet beklemek zorundaydı. Bu bekleyiş esnasında kuşatmayı kuvvetlendirme adına yirmi iki çaplık havan topları ve bütün levazimatıyla beraber iki yüz humbara ve elli yağlı paçavra talep etti. Topların bir

¹⁵⁸ BO.A. HAT 66-2875-E (15 Za 1210/22 Mayıs 1796).

¹⁵⁹ BO.A. HAT 75-3106-C (23 Za 1210/30 Mayıs 1796); 66-2875 (21 Za 1210/28 Mayıs 1796).

¹⁶⁰ BO.A. KK.d 12-7/2 (13 Za 1210/20 Mayıs 1796).

¹⁶¹ "Benim vezirim, bu Sinab niçin uzadı? Hakkı Paşa'ya yaz: Ale'l-hal bitirsin." BO.A. KK.d 12-9/3 (21 Za 1210/28 Mayıs 1796).

¹⁶² BO.A. KK.d 12-9/1 (12 Za 1210/19 Mayıs 1796); 12-9/3 (21 Za 1210/28 Mayıs 1796).

kısmı Bender kalesi tarafından diğer kısmı da Humbaracı Ocağı tarafından süratle Edirne'ye ulaştırıldı.¹⁶³

İstanbul ile Hakkı Paşa arasında yazışmalar devam ederken Sinab'ın Silistre valisi Osman Paşa'nın yanındaki adamlara haber göndererek kendi yanına çekmeye çalıştığı öğrenildi. Hakkı Paşa'nın kendisi gibi bir veziri doğrudan uarması elbette mümkün değildi. Yani muhabere İstanbul üzerinden yapılmak zorundaydı. Osman Paşa askerlerine sahip çıkması için ikaz edildi; fakat o da dönemin kronik bir hastalığına yakalanmıştı. Askerlerin ulufelerini ödeyemeyen her paşa, sekbanların elinde âdeta esir muamelesi görmekteydi ve böyle bir durum, İstanbul'un kabul edebileceği bir şey değildi. Bu yüzden İstanbul, yirmi beş bin kuruş göndererek meseleyi büyümeden çözüme kavuşturdu.¹⁶⁴ Askerinin üzerinde nüfuzunu yeniden tesis etmiş olan Osman Paşa, böylece onların Sinab'a yardıma gitmelerine de en azından bir süreliğine, mani olmuş oldu.

Kuşatma devam ederken Tekfurdağı civarında derviş kıyafetli biri elinde defter, buyruldu, tezkere vesair bazı resmi evrak ve altı mühürle yakalanıp; sorguya çekildi. Sorğu esnasında kendisinin Sinab'ın sırdaşı olarak bilinen kahvecisi¹⁶⁵ olduğu anlaşıldı. Ondan bazı bilgiler elde edilse de¹⁶⁶ işe yarayacak hakiki malumat on gün kadar sonra Sinab'ın elinden kaçıp, Kara Ahmet Ağa'ya sığınan bir kadından edinildi. Sinab'ın kalesini en ince ayrıntısına kadar betimleyen bu kadının verdiği bilgiler, iki gece boyunca Sinab'ın bulunduğu köye yapılan yeni hücumun planını oluşturdu. Saldırının ikinci gecesini Sinab'ın konağının önündeki asmaya kadar çıkmış olan kaya üzerinde yan yatmış ve kule olarak adlandırılan kalesi, top ve humbara ile kuşatma altına alındı ve nihayet kulesi düşürüldü. Kuşatma esnasında askerlerin kurşun yağmuruyla üç parça halinde dağılan eşkıyanın bir kısmı Kocaeli mutasarrıfı Hüseyin Paşa'nın askerlerinin bulunduğu metrislere doğru koşmak zorunda kalmışlar, bir kısmı Sinab'ın konağına, geri kalanlar da Orta Mahalle denilen mevkideki hanelere sığınmıştı. Şafak sökmeden kalenin bulunduğu Ali köyüne İskeçe ayamı Hacı Mustafa Ağa ve Kara Ahmet Ağa'nın askerleri beraberce hücum etti. Bu kez, eşkıyanın adeta bir hisar gibi kullandığı cami ile etraftaki haneler de alındı. Böylece eşkıyanın elinde birkaç konak ve haneden başka bir şey kalmamış oldu.¹⁶⁷ Fakat bütün bunlar yaşanırken ortalığa yayılan bir haber, herkesi tedirgin etmeye ve işlerin gene aksamasına sebep oldu. Bu kadar uğraşa rağmen

¹⁶³ BO.A. HAT 75-3106-E (27 Za 1210/3 Haziran 1796); C.AS 174-7594 (29 Za 1210/5 Haziran 1796); 764-32266 (Gurre-i Z 1210/7 Haziran 1796); 174-7592 (23 Z 1210/29 Haziran 1796); BO.A. KK.d 12-11/2 (29 Za 1210/5 Haziran 1796).

¹⁶⁴ BO.A. KK.d 12-9/3 (21 Za 1210/28 Mayıs 1796).

¹⁶⁵ Bu kahveci, bir vakit sonra Sinab'ın ele geçirilen 4 adamıyla birlikte idam edildi. Bz. BO.A. HAT 65-2816 (Tarihsiz).

¹⁶⁶ BO.A. KK.d 12-17/1 (18 Z 1210/24 Haziran 1796); HAT 64-2811-B (8 Z 1210/14 Haziran 1796). Bu evrak belki daha sonra detaylı okunabilir.

¹⁶⁷ BO.A. HAT 64-2811-C (19 Z 1210/25 Haziran 1216).

Sinab, kalesinden ayrılarak soluğu çoktan adamları Kara Feyzi ve Cenkcioğlu'nun yanında almıştı bile.¹⁶⁸

Sinab'ın kaçtığına dair bu dedikodu, Hakkı Paşa'nın herkesten hesap sormasına sebep oldu.¹⁶⁹ Zira Nisan ayında başlayan kuşatma Haziran'da hâlâ devam etmekteydi. Hakkı Paşa, Drama nazırı Mehmet Halil Ağa ve İskeçeli Mustafa Ağa'ya üç aydır muhasarasının devam etmesinden duyduğu hiddetini yazılarında açık biçimde ifade etti. Paşa, asker, top veya mühimmat lüzumlu her şeyi onlara ulaştırmıştı ve Sinab'ın üzerine kuvvetlice saldırmak varken hâlâ bu iş yapılmamıştı. Bunun üzerine “*Her memuriyeti bir mi kıyas edersiniz?*” şeklinde çıkışan¹⁷⁰ Hakkı Paşa, Drama nazırını “*Sinab nerde sen o mahaldesin, bu beber hal böyle olmalı*” ifadeleriyle ikaz ederken Haffafzade'ye de mübaşir olduğunu hatırlatarak; eğer Drama nazırı bir zayıflık gösterirse onu takviye edecek olanın da yine kendisi olduğunu sert bir dille hatırlattı.¹⁷¹

Hakkı Paşa Sinab'ı ele geçirmeye çalışırken; aynı anda bu işin uzamasının mesuliyetinin kendisinde olmadığını kendisini sıkıştıran İstanbul'a izah etmekle meşguldü. Gerçi onun öne sürdüğü bahaneler yılların getirdiği düşünce birikiminin yansımalarıydı. Hakkı Paşa, aniden parlamakla şöhret bulmuş mizacı ile sükûnetle örülmüş fikir dünyasında zıtlığın ilginç uyumuna sahip bir şahsiyete sahipti. Bir defasında “*Sinab'ın uzaması askerın vaktiyle gelemeyip, kızstan memur olanların inhisarından mıdır?*” şeklinde bir serzenişte bulundu. Öfkeyle yazılan bu ifade bir yönüyle asker toplama usulünün bozukluğuna vurgu yaparken; diğer yönüyle de başarısızlıktaki mesuliyeti asker toplama işine memur olanlarla onları denetlemekle yükümlü İstanbul arasında paylaşıyordu. Bu yüzden Hakkı Paşa, asker sevkinin sürüncemede kalmasının sorumlularının ortaya çıkarılmasını İstanbul'dan istedi. Bunun için de bir mübaşirin vazifelendirilmesini teklif etti. Nihayetinde askerın gel(e)meyişi bu işin sürüncemede kalmasının en ciddi amillerinden biriydi. İstanbul ise hiç orali olmadı. Öne sürülen bahanenin müphemiyeti de bunun açık bir göstergesiydi. İstanbul nazarında bir müfettiş tayini için tek bir şart vardı; şüphe. Ama payitaht, Hakkı Paşa'ya bu meselede bir şüphelerinin olmadığını açıkça ifade edip, konuyu kapatmayı tercih etti. Hakkı Paşa'nın bu kadar ciddi ikazlarına rağmen İstanbul'un somut bir cevabı paşaya layık görmemesi, merkezin hem asker toplama işinde vazifeli Cabbarzade¹⁷²ve Karaosmanoğulları¹⁷³ gibi kudretli ve şöhretli ayan

¹⁶⁸ BOA. KK.d 12-11/3 (29 Za 1210/5 Haziran 1796).

¹⁶⁹ Gerçi Sinab ve adamları kaçma teşebbüsünde bulunmuyor değillerdi. Mesela bir keresinde Sinab kaçarken 11 adamını, bir defasında da içlerinde Dereköylü, Kırcaalili Mahmut bölükbaşı, Karadağlı Recep bölükbaşı ve Sultan Yerli Gazi gibi adamlarıyla beraber on yedi adamını kaybetti. BOA. HAT 48-2318-B (Tarihsiz).

¹⁷⁰ BOA. HAT 65-2828-A (Tarihsiz).

¹⁷¹ BOA. HAT 66-2875 (21 Za 1210/28 Mayıs 1796).

¹⁷² Cabbarzade nâm-ı diğer Çapanoğulları için bz. Özcan Mert, XVIII. Ve XIX. Yüzyıllarda Çapanoğulları, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1980.

aileleriyle sorun yaşamayı istememe düşüncesinden hem de İstanbul'un Hakkı Paşa ile kendisine verilen istiklal salahiyeti hususundaki görüş ayrılıklarından doğan muhtemel bir gerginlikten kaynaklanıyordu.¹⁷⁴

Hakkı Paşa, bütün bu yaşananlardan sonra ölümcül darbeyi (*coup de grâce*) indirmek için dairesindeki sekban sayısını beş bine yükseltip, Edirne'den Filibe tarafına hareket etti. Filibe'ye varınca emri altındakilere daha sert ve tavizsiz davranmaya başladı. Vazifesini hakkıyla yerine getiremediğini düşündüğü Haffafzade Ahmet Ağa'yı sorguya çekip, tutuklattı. Bu herkes için bir ikazdı. Başarısızlık halinde ilk sorgulanacak şey, sadakatti ve sadakatsizliğe paşanın hiçbir şekilde tahammülü yoktu. Kuşatma baskısını daha da arttırmak için Sinab'ın üzerine altı yüz Filibe sekbanı ile bin tüfekçi daha gönderdi.¹⁷⁵ Hakkı Paşa'nın Filibe'ye varışı tesirini hemen gösterdi ve kısa süre sonra Sinab ortadan kaldırıldı. İki aydan fazladır meşhur geçit vermez kalesinde muhasara altına alınan Sinab, 1796'nın 28 Temmuz Çarşamba gecesini saat iki sularında yine kaçmaya cesaret ettiği bir anda Drama nazırı ondan daha kurnazca hareket edip; onun hiç düşünmediği bir yerden kulesindeki manastıra girmeyi başardı. Bu duruma şaşırarak Sinab ve adamları korkuya kapılıp; panikle kaçmaya başladılar. Bu fırsattan istifade eden iki taraftaki metrislere gizlenmiş askerler bir anda Sinab ve avanesinin üzerine kurşun yağdırdılar. Eşkiyanın kaçacağı yeri iyi tahmin eden Drama nazırı Mehmet Halil Ağa, derhal onların ardından giderek Sinab'ı yaralı bir şekilde yakalamayı başardı ve onunla beraber on dokuz adamının cezalarını derhal infaz etti.¹⁷⁶

¹⁷³ Karaosmanoğulları hakkında bz. Yuzo Nagata, *Tarihîte Âyânlar Karaosmanoğulları Üzerinde Bir İnceleme*, TTK, Ankara 1997.

¹⁷⁴ BOA. KK.d 12-13/2 (4 Z 1210/10 Haziran 1796); ayrıca bz. BOA. HAT 65-2836 (26 M 1211/1 Ağustos 1796). Bu fikir ayrılığında bir ihtimal daha tartışılmaya değerdir. Hakkı Paşa, reformcuymuş ve reform karşıtlarının onun başarısızlığını istemeleri ihtimal dâhilindedir. Zira onun ikinci valiliğinden azlediliş sürecinde İstanbul'da kendisine karşı birtakım entrikaların döndüğü anlaşılmaktadır. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Vezîr Mehmet Hakkı Paşa 1747-1811*, (VI. Cilt Türkiyat Mecmuası'ndan Ayrı Basım), Burhaneddin Matbaası, İstanbul 1939. Fakat Paşa'nın ilk Rumeli valiliği dönemi için benzer bir iddiayı gündeme getirmek en azından şimdilik yersiz durmaktadır. Fakat ne olursa olsun işler gecikiyordu. Bu durum ise Hakkı Paşa'nın sadece tavırlarının değil yazışma üslubunu da sertleştiriyordu, yani duyduğu endişe ve aceleciliği kararlarındaki hata payını artırıyordu.

¹⁷⁵ BOA. KK.d 12-19/1 (24 M 1211/30 Temmuz 1796); HAT 205-10693 (Tarihsiz).

¹⁷⁶ BOA. HAT 65-2836-A (23 M 1211/29 Temmuz 1796); 65-2836-B (Tarihsiz); BOA. HAT 1404-56837 (23 M 1211/29 Temmuz 1796); 65-2836-D (23 M 1211/29 Temmuz 1796). Hakkı Paşa eşkiya sayısını 20 olarak verse de (BOA. HAT 65-2836 (26 M 1211/1 Ağustos 1796)) hem Haffafzade Ahmet Ağa'nın yazısına hem de konuya dair telhise bakıldığında ortadan kaldırılan eşkiya sayısı kırktır. Bz. BOA. HAT 1404-56842 (Tarihsiz); HAT 1404-56837 (23 M 1211/29 Temmuz 1796). Halil Nuri de öldürülen eşkiya sayısını yirmi olarak verir. Bz. Vak'anüvis Halil Nuri Bey, *Nûri Tarihi*, (Haz. Seydi Vakkas Toprak), TTK, Ankara 2015, s.424. Ahmet Vâsif Efendi, bu olayı 1211 yılı hadiselerinde anlatır. Bz. Ahmed Vâsif Efendi, *Mebâsinü'l-Âsâr ve Hakâ'iku'l-Abbâr (1209-1219/1794-1805)*, (Haz. Hüseyin Sarıkaya), Çamlıca, İstanbul 2017, s.210.

Sinab'ın ölüm haberi İstanbul'a ulaştığında III. Selim, hislerini şu şekilde dile getirdi: “*Haz. eyledim, Hak Teâlâ bakilerini dahi kabr eylesün, göreyim ânı bitirsün.*”¹⁷⁷ Bu hadise, hem Hakkı Paşa'nın kariyeri hem de eşkıya maslahatı için fevkalade bir başarı olarak görülüyordu. Hakkı Paşa, bu hadisenin ehemmiyetini kethüdası üzerinden İstanbul'a izah ederken benzer bir tavrı sergilemekten kaçınmadı. Kethüdasına yazdığı samimi mektubunda “*Rumeli işinden anlayanlar, Sinab'ın ölümüyle eşkıya maslahatının üçte birinin ballolduğuna inanmaktaydılar*” diyerek, aslında ne büyük bir müşkülâtı def ettiğinin altını çizmekteydi.¹⁷⁸

Sinab ortadan kaldırılmıştı; lakin kalesi hâlâ yerinde duruyordu. Sultan Selim, bu kalenin bir daha hiçbir âdemoğlunun yerleşmeye cesaret edemeyeceği şekilde tarumar edilmesini emretti. Emir, Drama nazırına bir buyruldu vasıtasıyla ulaştırıldı.¹⁷⁹ Sinab'ın kalesi ve etrafındaki bütün binalar, derhal yıkıldı. Hakkı Paşa, ne kadar zor bir iş yaptığını İstanbul'un daha iyi anlamasını istiyordu, yazılanların buna yetmeyeceğini düşünmüş olsa gerek ki bu sebeple kalenin ve etrafındaki yerleşim yerinin bir planını İstanbul'a gönderdi. Hakikaten sadaret de Sinab'ın kalesine dair gönderilen bu planı inceleyip, ele geçirilmesinin ne kadar zor olduğunu daha iyi anlamış ve durumu padişaha etraflı bir biçimde izah etmişti.¹⁸⁰ Ali köyü, Sinab'ın karargâh merkezi mesabesinde idi ve ona güç veren, yani Ahi Çelebi'ye üstünlük sağlayan şey; coğrafyanın zorluğu idi. Bu yüzden Ahi Çelebi'nin her tarafında büyük bir tahkikat yapıldı. Kara Ahmet'in yaptığı tahkikat neticesinde Ahi Çelebi'de tam yirmi bir kulenin daha olduğu tespit edildi. Hepsinin eşkıya ile mücadele eden askerlerce yıkılması, elbette hayli zamana muhtaç olduğundan ve askere acil ihtiyaç olduğundan kaza ahalişi kefalete tâbi kılındı. Hakikaten bu kuleler, bir süre sonra kaza sakinleri eliyle yıkıldılar.¹⁸¹

Sonuç

Bu çalışma, Dağlı eşkıyası isyanlarının en yoğun olduğu bir dönemde Rumeli valisi olarak atanan Mehmet Hakkı Paşa'nın eşkıya ile mücadelesini Mehmet Sinab üzerinden anlamlandırmaya çalışırken; merkezi otoritenin eşkıyaya karşı tavrına ve reflekslerine dair de birtakım düşüncelere sahip olabilmeyi amaçlamıştır. Tam yetki ile donatılmış olan Hakkı Paşa'nın eşkıya meselesini halledebilmek için adeta sefere çıkarıcısına yaptığı hazırlıklar, umut ve korku gibi zıtlıkları içkin şekilde barındıran niteliğe sahipti. Bu hazırlıklar işin ne kadar çetrefilli olduğunu gösterirken; padişahın onun bu işi sonlandırabileceğine olan inancını da göstermekteydi. Hakkı Paşa, eşkıya ile mücadele stratejisini belirlerken sadece askerî seçeneklere odaklanmadı; kefalet gibi sosyal niteliği de bulunan bir tedbire başvurdu. Çünkü

¹⁷⁷ BOA. KK.d 12-20/1 (Gurre-i S 1211/6 Ağustos 1796); HAT 197-9840 (Tarihsiz).

¹⁷⁸ BOA. HAT 1404-56843 (Tarihsiz).

¹⁷⁹ BOA. KK.d 12-26/1 (18 S 1211/23 Ağustos 1796).

¹⁸⁰ BOA. KK.d 12-28/1 (25 S 1211/30 Ağustos 1796).

¹⁸¹ BOA. KK.d 12-34/1 (7 Ra 1211/10 Eylül 1796).

onun amacı mümkün mertebe eşkıyalığı doğurduğunu düşündüğü şeyleri ortadan kaldırmaktı. Elbette bu, köklü çözüm değildi. Ama tedbirleri ve uygulamalarıyla Hakkı Paşa, belki de o zamana kadarki en müdebbir paşa olmayı başarmıştı. Paşanın stratejisinde dikkate şayan diğer nokta da eşkıyanın insan ve mühimmat kaynağını birlikte yok etmeye yönelik niteliğe sahip olmasıdır. Silah ve barut yasağı mühimmat kaynağına, kefalet ve kazalara haseki tayini ise insan kaynağına yönelik tedbirlerdi. Bu tedbirler, hengâmenin hüküm sürdüğü coğrafyada hükmetmek için yeterli değildi. Zira hükmetmek için kazanmaya, şöhretli bir eşkıyayı ortadan kaldırmaya muhtaçtı. Sinab, Hakkı Paşa'nın askerî itibarını kazanmasını sağlayabilecek eşkıya olmaya adaydı. Nitekim Hakkı Paşa'nın birinci Rumeli valiliğinin tamamına bakıldığında, Sinab'ı ortadan kaldırdıktan hemen sonra Rumeli'de devlet otoritesini uzun bir aradan sonra ilk defa hissettiren kişi olduğu görülecektir. Rumeli'deki eşkıya başları ve eşkıyaya bulaşmış ayanlarla çok sıkı bir uğraşa girerek; önce Rumeli'yi baştan sona kefalete tabi tutmuş; ardından zikredilen kesimleri sindirmeyi başarmıştır.

Buna karşın Hakkı Paşa'nın kariyerini dolduran şey kâtiplikti ve yükselişi hep bu istikamette olmuştu. Teorik bilgisi ne kadar kuvvetli olursa olsun askerî tecrübesi yoktu ki bu da onu sahanın yabancıısı yapıyordu. Bu yabancılık için İstanbul ile olan anlaşmazlığının kökenidir, denilebilir. Zira asker celbinde yaşanan aksaklıklar, Hakkı Paşa için kabul edilemeyecek şeylerdi; ama bunlar çoktan imparatorluk adına kronik vaka halini almıştı. Bu yüzden iki tarafın bu aksaklıklara karşı takındıkları tavır aynı olmadı. Bu da birlikte çalışmayı imkânsız hale getirdi, üstelik *otorite düşman doğurur* misali, kudreti onun valilikten azledilmesine bir sebep teşkil etmiştir. Zira Pasbandoğlu'nun değil isyan etmesi, bunun ihtimali bile onun başarısızlığına hamledilerek; valiliği elinden alındı.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivleri (BOA)

Bâb-ı Asaflı Divân-ı Hümayûn (Beylikçi) Kalemî Defterleri (A.DVN.d)

838; 839; 840; 841; 842; 843.

Bâb-ı Asaflı Tahvil Nişan Kalemî Defterleri (A.DVNSNŞT.d)

16.

Bâb-ı Asaflı Ruus Kalemî Defterleri (A.RSK.d)

1589; 1623.

Bâb-ı Defterî Başmuhasebe Defterleri (D.BŞM.d)

6429; 6525; 6526; 6532.

Kamil Kepeci (KK.d)

11; 12; 804; 805.

Maliyeden Müdevver (MAD.d)

20367.

Nüfus Defterleri (NFS.d)

4543.

Ali Emiri-Sultan Selim III (AE.SSLM.III)

299-17540 (1 M 1210/18 Temmuz 1785); 299-17531 (25 M 1210/11 Ağustos 1795); 307-17917 (3 N 1211/2 Mart 1797); 410-23610 (5 Ş 1211/3 Şubat 1797).

Cevdet-Adliye (C.ADL)

70-4228 (5 Ca 1210/17 Kasım 1795).

Cevdet-Askeriye (C.AS)

26-1176 (13 L 1210/21 Nisan 1796); 31-1401 (15 N 1210/24 Mart 1796); 33-1501 (Evasıt-ı N 1210/24 Mart 1796); 55-2747 (Selh-i L 1210/9 Nisan 1796); 80-3788 (Tarihsiz); 75-3512 (21 N 1210/30 Mart 1796); 75-3517 (19 N 1210/28 Mart 1796); 108-4868 (17 B 1210/27 Ocak 1796); 108-4875 (9 N 1210/18 Mart 1796); 145-6424 (7 Za 1210/14 Mayıs 1796); 174-7592 (23 Z 1210/29 Haziran 1796); 174-7594 (29 Za 1210/5 Haziran 1796); 181-7865 (29 C 1210/10 Ocak 1796); 241-10159 (23 B 1210/2 Şubat 1796); 241-10171 (17 B 1210/27 Ocak 1796); 321-13296 (25 Za 1211/22 Mayıs 1797); 335-13889 (27 B 1210/6 Şubat 1796); 604-25489 (13 Za 1210/20 Mayıs 1796); 721-30213 (19 Ş 1210/28 Şubat 1796); 735-30849 (29 C 1210/10 Ocak 1796); 739-31036 (9 Z 1210/15 Haziran 1796); 741-31130 Lef 2 (11 Za 1210/18 Mayıs 1796); 752-31689 (18 L 1210/25 Mayıs 1796); 753-31707 (13 L 1210/21 Nisan 1796); 764-32266 (Gurre-i Z 1210/7 Haziran 1796); 944-40986 (19 Ş 1210/28 Şubat 1796); 912-39370 (27 B 1210/6 Şubat 1796).

Cevdet-Bahriye (C.BH)

7-304, Lef 2, (28 M 1210/14 Ağustos 1795); 233-10897 (29 L 1210/7 Mayıs 1796); C.BH 251-11618 (5 B 1210/15 Ocak 1796).

Cevdet-Dâhiliye (C.DH)

10-497 (18 N 1211/17 Mart 1797); 12-560 *Lef 3* (15 Z 1215/29 Nisan 1801); 15-743 (20 C 1210/1 Ocak 1796); 25-1203 (15 B 1210/25 Ocak 1796); 26-1288 (3 Z 1214/28 Nisan 1800); 33-1624 (17 Ca 1211/18 Kasım 1796); 51-2527 (15 N 1210/24 Mart 1796); 51-2531 (29 L 1209/19 Mayıs 1795); 79-3948 *Lef 1* (25 N 1211/30 Ağustos 1796); 105-5235 (4 L 1211/2 Nisan 1797); 183-9147 (19 B 1210/29 Ocak 1796); 241-12006 *Lef 1-2-3* (8 N 1210/17 Mart 1796); 245-12249 (21 L 1199/27 Ağustos 1785); 251-12502/2 (15 N 1210/24 Mart 1796); 296-14766 (Evahir-i B 1210/4 Şubat 1796).

Cevdet-Darbhâne-i Âmire (C.DRB)

20-982 (21 S 1211/26 Ağustos 1796).

Cevdet-Maarif (C.MF)

8-394 (12 B 1210/22 Ocak 1796).

Cevdet-Maliye (C.ML)

69-3174 (8 L 1205/10 Haziran 1791); 96-4305 (9 N 1211/8 Mart 1797); 514-20978, *Lef 1*, (11 L 1210/19 Nisan 1796).

Cevdet-Zaptiye (C.ZB)

8-372 (22 B 1211/21 Ocak 1797); 9-419 (22 Ca 1211/23 Kasım 1796); 9-438 (1 Ra 1211/4 Eylül 1796); 46-2261 (25 M 2111/31 Temmuz 1796); 55-2747 (Selh-i L 1210/9 Nisan 1796); 70-3453 (11 N 1207/22 Nisan 1793); 89-4441 (22 Ş 1210/2 Mart 1796).

Hatt-ı Hümâyûn (HAT)

48-2318-B (Tarihsiz); 48-2318-C (10 Ra 1211/13 Eylül 1796); 53-2490 (Tarihsiz); 64-2790 (5 Z 1210/11 Haziran 1796); HAT 64-2790-A (1 Za 1210/8 Mayıs 1796); 64-2811-B (8 Z 1210/14 Haziran 1796); 64-2811-C (19 Z 1210/25 Haziran 1216); 65-2816 (Tarihsiz); 65-2828-A (Tarihsiz); 65-2836 (26 M 1211/1 Ağustos 1796); 65-2836-A (23 M 1211/29 Temmuz 1796); 65-2836-B (Tarihsiz); 65-2836-D (23 M 1211/29 Temmuz 1796); 66-2875 (14 Za 1210/21 Mayıs 1796); 66-2875-A (21 Za 1210/28 Mayıs 1796); 66-2875-E (15 Za 1210/22 Mayıs 1796); 67-2890 (24 B 1209/14 Şubat 1795); 75-3106-C (23 Za 1210/30 Mayıs 1796); 75-3106-E (27 Za 1210/3 Haziran 1796); 76-3130-C (18 N 1210/27 Mart 1796); 117-4746 (Tarihsiz); 119-4824 (Tarihsiz); 132-5476 (11 Ra 1210/25 Eylül 1795); 182-8386 (Tarihsiz); 197-9840 (Tarihsiz); 197-9920 (Tarihsiz); 203-10526 (Tarihsiz); 205-10686 (Tarihsiz); 205-10693 (Tarihsiz); 234-13034 (Tarihsiz); 260-15019 (Tarihsiz); 1386-55006 (Tarihsiz); 1404-56797 (Tarihsiz); 1404-56809 (Tarihsiz); 1404-56815 (Tarihsiz); 1404-56817 (Tarihsiz); 1404-56828 (Tarihsiz); 1404-56835 (Tarihsiz); 1404-56836 (Tarihsiz); 1404-56837 (23 M 1211/29 Temmuz 1796); 1404-56839 (Tarihsiz); 1404-56840 (Tarihsiz); 1404-56841 (Tarihsiz); 1404-56842 (Tarihsiz); 1404-56843 (Tarihsiz); 1404-56844 (29 L 1210/7 Mayıs 1796); 1404-56845 (Tarihsiz); 1405-56853 (Tarihsiz); 1405-56854 (Tarihsiz); 1414-57762; 1455-39 (2 Z 1208/1 Temmuz 1794); HAT 1462-40 (Tarihsiz)

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı (TS.MA.e)

305-23 (Tarihsiz); 784-27 (Tarihsiz); 785-86 (Tarihsiz); 1195-15 (Tarihsiz).

Osmanlı Tarihleri

- Ahmed Vâsıf Efendi, *Mehâsinü'l-Âşâr ve Hakâ'iku'l-Abbâr (1209-1219/1794-1805)*, (Haz. Hüseyin Sarkaya), Çamlıca, İstanbul 2017.
- Câbî Ömer Efendi, *Câbî Târîhi (Târîh-i Sultân Selâm-i Sâlis ve Mahmûd-ı Sâni) Tablîl ve Tenkidli Metin*, I, (Haz. Mehmet Ali Beyhan), TTK, Ankara 2003.
- Vak'anüvis Halil Nuri Bey, *Nûrî Tarîhi*, (Haz. Seydi Vakkas Toprak), TTK, Ankara 2015.

Tezler

- Anıkan, Sema III. *Selim'in Sırkatibi Ahmet Efendi Tarafından Tutulan Ruzname*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2008.
- Bayram, Ü. Filiz, *Enverî Târîhi: Üçüncü Cild (Metin ve Değerlendirme)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2014.
- Dal, Dilara, *XVIII. Yüzyılda Sakar Adası*, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Aydın 2008.
- Ertürk, Ayten, *2 Numaralı Mühimme-i Mektume Defteri (H.1208-1211/M.1793-1796) Transkripsiyon ve Değerlendirmesi s.31-60*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2018.
- Küçüköğlü, Lütfiye Sevinç, *Power Politics in Ottoman Provincial Administration: A Case Study of Gürü Osman Pasha (1789-1807)*, Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2019.
- Öz, Veysel, *Ferîdün Bey'in Münşeat Mecmuası'nda Bulunan İstimâletnâmeler ve Osmanlı'da İstimâlet Sijâseti*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010.

Araştırma Eserleri

- Agoston, Gabor, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Barut Sanayi: XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Selanik, Gelibolu ve İzmir Baruthâneleri", *Prof. Dr. Mübahat Küçüköğlü'na Armağan*, (Ed. Zeynep Tarım Ertuğ), İstanbul Üniversitesi Yayınları, 2006, ss.185-201.
- Akdağ, Mustafa, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası Celalî İsyânları*, Cem Yayınları, İstanbul 1995.
- Aksan, Virginia H., *Kuşatılmış Bir İmparatorluk, Osmanlı Harpleri (1700-1870)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011.
- Barkey, Karen, *Eşkıyalar ve Devlet Osmanlı Tarzı Devlet Merkezileşmesi*, (Çev. Zeynep Altok), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2011.
- Çağman, Ergin, *III. Selim'e Sunulan İslahat Lâyihaları*, Kitabevi, İstanbul 2010.
- Davies, Brian L., "The Development of Russian Military Power", *European Warfare, Problems in Focus (1453-1815)*, (Ed. Jeremy Black), Palgrave Mcmillan, New York 1999, ss.145-179.
- Doğanay, Pınar, "Çorlu Kazası ve Çevresinde Eşkıyalık Hareketleri (1791-1808)", *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 21/2 (2021), ss.143-161.
- İnbaşı, Mehmet, "XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Rumeli Eyaleti ve İdarecileri", *Osmanlı'da Yönetim ve Savaş*, (Ed. Mehmet Yaşar Ertay-Hacer Kılıçaslan), Mahya Yayınları, İstanbul 2017, ss.117-134.
- Karal, Enver Ziya, *Selim III'ün Hatt-ı Humayunları*, TTK, Ankara 1942.

- Kurat, Akdes Nimet, *Rusya Tarihi, Başlangıçtan 1917'ye kadar*, TTK, Ankara, 2010
- Ladurie, Emmanule Le Roy, *Kısa İklim Tarihi*, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), Doğubatı, Ankara 2021.
- Mert, Özcan, *XVIII. Ve XIX. Yüzyıllarda Çapanoğulları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1980.
- Moutafchieva, Vera, *L'anarchie dans les Balkans à la fin du XVIII siècle*, Isis Press, İstanbul 2005.
- Nagata, Yuzo, *Tarihte Âyanlar Karaosmanoğulları Üzerinde Bir İnceleme*, TTK, Ankara 1997.
- Özkaya, Yücel *Osmanlı İmparatorluğu'nda Dağlı İsyanları (1791-1808)*, TTK; Ankara 2020.
- Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, II, MEB, İstanbul 1993.
- Parker, Geoffrey, *The Army of Flanders and the Spanish Road (1567-1659)*, Cambridge University Press, London and New York, 1975.
- _____, Geoffrey, *Askeri Devrim, Batı'nın Yükselişinde Askeri Yenilikler 1500-1800*, (Çev. Tuncay Zorlu), Küre Yayınları, İstanbul 2006.
- Seriu, Naoko, "Le regret d'avoir déserté: une posture du soldat au XVIIIe siècle (France)", *Nuevo Mundo Mundos Nuevos* [En ligne], Colloques, (06.10.2022).
- Shaw, Stanford J., *Eski ve Yeni Arasında Sultan III. Selim Yönetiminde Osmanlı İmparatorluğu*, (Çev. Hür Güldü), Kapı Yayınları, İstanbul 2008.
- Spyropoulos, Yannis-YILDIZ, Aysel, "Pseudo-Janissarism (Yeniçerilik İddiası) in the Ottoman Provinces (with Special Reference to Adana): Its Emergence and Its Geographic and Socio-Economic Aspects", *Cibanniıma-Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, 8/1 (2022), ss.9-54.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Vezir Mehmed Hakkı Paşa 1747-1811*, (VI. Cilt Türkiyat Mecmuası'ndan Ayrı Basım), Burhaneddin Matbaası, İstanbul 1939.
- _____, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, TTK, Ankara 1988.
- Yıldız, Aysel, "Osmanlı Tarihinde Bir Ordu Boykotu: Maçın Bozgunu (1791) Akabinde Yaşanan Tartışmalar", *Cibanniıma Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, II/2 (2016), 123-162.

Summary

The reign of Sultan Selim III (1789-1807) is known as a period in which the empire faced rebellions frequently in the Ottoman lands. The mountain bandits, who repeatedly occupied the central areas for nearly half a century, had an important place among the problems faced by the Ottoman Empire at the end of the eighteenth century and the beginning of the nineteenth century. Although the exact date of emergence is not known, the first rebellion movements in Rumeli began to be seen after the Ottoman-Russian War of 1768-1774. In this period, Albanian sekbans were dispersed uncontrollably to Rumelia after military operations, especially the Ottoman-

Russian wars. The same had happened Austrian wars in the seventeenth century when after being employed during the wars, the armed sekbans, source of banditry, sent to their hometowns after the war. Thus, the Albanian sekbans became the human source of this event called the mountain rebellions. By the state, the most serious administrative measure aimed at suppressing the turmoil in the region was the assignment of governors with different powers. The first strategy to suppress these problems was based on the appointment of state representatives through influential and important governors. Among these governors, Mehmet Hakkı Pasha was notable for being appointed to the same post twice. Sultan Selim III appointed Mehmet Hakkı Pasha as the Governor of Rumelia by supplying him with a chance for self-independence (istiklâl). As the Sultan Selim III was in need of a mighty pasha. Mehmet Hakkı Pasha took drastic measures to deal with the bandits. For example, he implemented the kefalet system in almost all of Rumelia and imposed strict travel bans. Without a permission from Mehmet Hakkı Pasha, it was almost impossible for even a high-ranking administrator to go from one place to another, let alone the reaya.

In this study, we will focus on the coordinated military and social measures taken by a Rumelian governor against the Balkan bandits and the preparations he made in this direction, the strategy he adopted and his relationship with the central government. Thereby, it will be tried to demonstrate that the organization in the fight against the bandits was almost equal to a great military expedition. Rumelian governor Mehmet Hakkı Pasha was a bureaucrat origin and a statesman who grew up in Istanbul. His success partly depended on the provincial culture and his ability to adapt to the military field. In other words, it can be said that the problems and disagreements that the pasha had to face during his first governorship were the embodiment of his talent and skill in adopting this culture. Although the narrative is not mentioned much by modern researchers, it will be tried to be presented on the example of Sinab, the famous bandit of his time. Because the first seven months of Mehmet Hakkı Pasha's governorship took and implemented measures to eliminate Sinab. It has passed by fulfilling Sultan Selim III's instructions on this issue. In other words, Sinab appears as an important threshold in the war between the pasha and the bandits. Therefore, Mehmet Hakkı Pasha had to eliminate Sinab if he wanted to be successful in suppressing the banditry. By accomplishing this task, he gained the authority to pursue a more determined and harsh policy than any of his predecessors or successors. The study, which presents Sinab as the prototype of the mountain bandit, also aims to provide examples of a governor's relationship with the pashas and their reflections on Istanbul and the palace.

Rumelian governor Mehmet Hakkı Pasha applied not only to military measures but also to measures of social nature such as kefalet system, during the fight against the bandits. Because his goal was to destroy the source of banditry. Surely, this was not a totally radical solution. However, with his measures and practices, Mehmet Hakkı Pasha had perhaps succeeded in

being the most prudent pasha ever. These measures were not enough to rule in the geography where turmoil prevailed. He needed to defeat a prominent bandit to establish his authority. Sinab was a candidate to become a bandit who could enable Mehmet Hakkı Pasha to gain his military reputation. On the other hand, Rumelian governor Mehmet Hakkı Pasha did not have his origin in the military. No matter how strong his theoretical knowledge was, he had no military experience, which made him a stranger in the field. It can be said that this alienation is the root of his disagreement with Istanbul. Finally, he was dismissed due to rumors that Pasbandoğlu would revolt.